

Analiza

Identifikacija

Definisanje

Proces

Mapping

Harmonizacija

Preporuke

Sadašnje stanje u profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju

Korak ka budućnosti

Analiza politika i zakonskog okvira, definisanje izbornog procesa i kriterijuma radi harmonizacije nastavnih programa sa tržištem rada na Kosovu.

LJUDI
su naš najvredniji
resurs

Postojeće stanje u profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju

Analiza politika i zakonskog okvira, definisanje izbornog procesa i kriterijuma radi harmonizacije nastavnih program sa tržištem rada na kosovu.

Razvijen od strane EIPP za ALLED2 - European Institute for Public

Recenzija: Agon Dula, Dr. Anton Gojani, Efka Heder

Kako pravilno citirati: ALLED2, EIPP, 2019, Sadašnja situacija u Profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju na Kosovu: Objavljivanje projekta "Harmonizacija Profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja sa potrebama tržišta rada 2". ISBN: 978-9951-8990-1-7

Ilustracije od Freepik.com na stranicama: 1, 8, 10, 12, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 38, 60, 61, 62

Ilustracije od Shutterstock-a na stranicama: 60-31

Nacionalna biblioteka "Pjetër Bogdani"

37.01(496.51)

ALLED2 State of Art on Vocational education and Training / reviewers Agon Dula, Anton Gojani, Efka Heder - Prishtinë : ALLED2, 2019. – 63 f. : ilustr. ; 21 cm.

1.Dula, Agon 2. Gojani, Anton 3. Heder, Efka

ISBN 978-9951-8990-1-7

Ovaj izveštaj je izrađen u okviru projekta „Harmonizacija obrazovanja i osposobljavanja sa potrebama tržišta rada” ALLED, druga faza, koji je finansiran od strane Evropske unija (EU) i Austrijske saradnje za razvoj (ADC) , dok je implementacija sprovedena od strane Austrijske agencije za razvoj (ADA). Za sadržaj je jedino odgovoran autor, tako da ne mora odražavati stavove EU, ADC i ADA.

November, 2019
Priština

Sadržaj

UVOD.....	8
METODOLOGIJA.....	10
KONTEKST.....	13
AKTIVNOST 1: ANALIZA NACIONALNIH POLITIKA I ZAKONSKOG OKVIRA U VEZI SA OBRAZOVANJEM I OSPOSOBLJAVANJEM	17
Sistem za obrazovanje i osposobljavanje na Kosovu.....	18
Politički okvir.....	19
Politike EU-a	27
Institucionalni okviri.....	30
Izazovi i preporuke.....	34
AKTIVNOST 2: IDENTIFIKACIJA I ANALIZA POSTOJECIH NOSIOCA OBRAZOVANJA I OSPOSOBLJAVANJA (UKLJUČUJUĆI I NOSIOCE KOJE PODRŽAVA ALLED 1) DEFINISANJE OPISA PROCESA IZBORA U VEZI SA IVO, ŠKOLAMA SSO I CPO.....	39
Identifikacija postojećih nosioca obrazovanja i osposobljavanja uz mogućnost podrške od strane ALLED2	40
Mapiranje postojećih kurikuluma i standarda profesija nosioca obrazovanja i osposobljavanja	45
Identifikacija izabranih prioritetnih profila za nove profesionalne standarde.....	50
Harmonizacija kurikuluma SSO sa novim profesionalnim standardima u prioritetnim sektorima.....	52
Kriterijumi za izbor nosioca profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja koje će biti podržani od strane projekta ALLED2.....	52
Kapaciteti nosioca profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja u vezi sa potrebama tržišta rada i saradnje sa privrednom zajednicom	53
Generalno, rezultati istraživanja su pokazali značajan broj nedostataka u sistemu obrazovanja i osposljavanja na Kosovu.....	60
Na osnovu pomenutih činjenica niže navedene preporuke smatraju prioritetom.....	62
ANEKSI 1: LISTA DOKUMENATA/IZVEŠTAJI	64
ANEKS 2: LISTA INTERVJUISANIH	66

LISTA SKRAĆENICA

ALLED	Usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta
APOOIOO	Agencija za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih
OOK	Osnovni okvir kurikuluma
CDKM	Centralna državna komisija za matur
SPOOIOO	Savet za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih
CV	Centar za validnos
SMIA	Sistem za menadžiranje informacija u obrazovanju
EOK	Evropski okvir kvalifikacija
AER	Agenda za ekonomske reforme
PER	Program ekonomske reforme
EU	Evropska unija
BDP	Bruto domaći proizvod
VO	Visoko obrazovanje
IPA	Instrument Asistencije za preduživanje
IPOOIO	Institucije Profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja za odrasle
KAA	Kosovska agencija za akreditaciju
KOK	Kosovski okvir kvalifikacija
KSPO	Kosovski strateški plan za obrazovanje
PKK	Privredna komora Kosova
ARS	Anketa o radnoj snazi
SIZ	Sistem informisanja o zapošljavanju
ODO	Opštinski direktorat za obrazovanje
MONT	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju
MRSZ	Ministarstvo rada i socialne zaštite
NPR	Nacionalni plan za razvoj
NAK	Nacionalni autoritet za kvalifikacije
KOK	Nacionalni okvir kvalifikacija
PPU	Priznavanje prethodnog učenja
SSP(MSA)	Sporazum za stabilizaciju i pridruživanje
AAP	Profesionalno obrazovanje i osposobljenja
CSO	Centar za stručno osposobljavanje

UVOD

LJUDI
ZNOST
INOVACIJA

BIZNIS

REATIVNOST

AMBIJENT

VEŠTINA

OBRAZOVANJE

RAZVOJ

Cilj projekta ALLED2 je smanjenje siromaštva uz veće učešće na tržištu rada i veća zaposlenost stanovništva na Kosovu. Specifičan cilj projekta je jačanje kvaliteta nastavnih programa obrazovanja i važnost i osposobljavanja za tržište rada, kao i pružanje podrške pravnom okviru i pravnim mehanizmima kao preduslov većoj zaposlenosti.

Specifični ciljevi ovog izveštaja su:

- Vrednovanje postojećih procesa i propisa koji podržavaju/usporavaju harmonizaciju obrazovanja i osposobljavanja sa potrebama tržišta rada.
- Vrednovanje kapaciteta nosioca stručnog obrazovanja, centara za stručno osposobljavanje i visokog obrazovanja u vezi sa potrebama tržišta rada podrazumevajući saradnju sa poslovnom zajednicom, profesionalnim institucijama, savezima, itd.
- Detaljno vrednovanje kapaciteta nosioca obrazovanja u smislu menadžmenta ljudskih resursa i postojeće stanje opreme koja je potrebna za praktičnu nastavu u skladu sa potrebama biznisa.
- Vrednovanje rezultata učenja postojećih kurikuma u odnosu na profesionalne standarde, (ukoliko postoje) u prioritetnim sektorima, i njihovu važnost za potrebe tržišta rada.
- Projekcije u vezi sa trendovima u obrazovanju koji se odnose na budućnost, na osnovu analize političkog okvira na nacionalnom nivou i na nivou EU-a..
- Analiza situacije o trendovima na regionalnom i globalnom nivou u vezi sa novom Agendom veština EU-a.

Izveštaj sadrži sledeće odeljke: analizu nacionalnih politika i pravnog okvira koji se odnose na obrazovanje i obuku, i kriterijumi za odabir nosilaca stručnog obrazovanja i osposobljavanja koje će podržati projekat ALLED2, prema prioritetnim sektorima, uzimajući u obzir njihov uticaj na razvoj ljudskih resursa.

Na kraju, izveštaj sadrži konkretne zaključke i preporuke koje će pratiti primenu projekta.

Izveštaj je izrađen za projekat ALLED2, od strane EIPP – Evropski institut za javne politike, koga predstavlja Emrush Ujkani.

METODOLOGIJA

Kako bi ispunili postavljene zadatke, korišćene su razne metode, počevši od istraživanja/analiza materijala u kancelarijskim uslovima. Korišćena metodologija, uključujući glavne metode i tehnike istraživanja (kvalitativne i kvantitativne), primenjena je na svaku komponentu studije što nam je omogućilo jasne rezultate studije. Jasno mapiranje podataka je urađeno kako bi se predstavile potrebne intervencije na projektu na različitim nivoima i mehanizmima SO, uključujući predloge za poboljšanje osiguranja kvaliteta i usklađivanje SSO-a sa tržištem rada. Šta više, ova studija daje jasne preporuke o politikama i o zakonskom okviru za SSO, kao i jasne kriterijume za izbor i indentifikaciju nosioca profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja koji poseduju veći potencijal za harmonizaciju sa prioritetnim sektorima na tržištu rada.

Stoga, naš pristup sadrži nekoliko sledećih principa i uputstava:

- i. Razmatranje sekundarnih podataka uključujući i procene, izveštaje i prethodne studije za vrednovanje obrazovanja i osposobljavanja;
- ii. Intervjue i ankete sa ključnim akterima, kao što su nosioci obrazovanja i osposobljavanja;
- iii. Mapiranje i analiza potreba za obrazovanjem i osposobljavanjem od značaja za tržište rada;
- iv. Redovni sastanci sa ekipom ALLED2;
- v. Sastanci sa Ministarstvom za obrazovanje, nauke i tehnologije (MONT);
- vi. Dokumenti i drugi relevantni spisi koji se odnose na politike SSO, zakonski okvir i drugi strateški dokumenti.

Zaposljavanje

Trening & Obrazovanje

Razvoj

Tržište
rada

Digital

Privredni razvoj

Profesionalno osposobljavanje

Preduzetništvo

Biznis

KONTEKST

Brzina promena sa kojim se sva društva suočavaju u 21. veku predstavlja ogroman izazov za vlade i planere na svim nivoima. Nigde ovo nije tako očigledno kao na polju obrazovanja i obuke u smislu ekonomske i društvene odgovornosti za prosperitet građana. Da bi sektor stručnog obrazovanja i osposobljavanja mogao efikasno da odgovori na promene u okruženju, izuzetno je važno da oni koji su odgovorni za sprovođenje politika SOO dobro razumeju kontekste u kojima posluju.

Kosovski sistem stručnog obrazovanja i osposobljavanja bio je predmet procesa reformi čiji je cilj postizanje kvalitativnih i kvantitativnih poboljšanja u obuci koju pružaju institucije za stručno obrazovanje i osposobljavanje. Dugoročno, ovo bi trebalo da poveća poslovnu konkurentnost i smanji nezaposlenost, posebno među mladim ljudima. Jedan od glavnih ciljeva je stvaranje sistema koji osigurava kompetencije koje odgovaraju potrebama poslovnog sektora. Učini viši osposobljavanje kompatibilnim sa evropskim okvirom kvalifikacija, želimo da Kosovo učinimo privlačnijim za investitore, povećavajući mobilnost radne snage

Kosovo ostaje jedna od rastućih ekonomija u regionu. Ekonomski sektor na Kosovu održava rast na ograničenom, ali pozitivnom nivou u poređenju sa prethodnim godinama, uprkos globalnoj finansijskoj i ekonomskoj krizi. Kosovo je postiglo mali rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) za 4,06% u K1 2019. u poređenju sa odgovarajućim kvartalom prethodne godine. Najveći opšti ekonomski sektor na Kosovu su usluge koje čine 54% BDP-a, zatim industrija (16,8%) i poljoprivreda (11%)¹. Štaviše, odnos između BDP-a i javnog i javno garantovanog duga u 2018. godini procenjen je na 17,2%, najniži nivo duga na zapadnom Balkanu².

Međutim, rast zaposlenosti potkopan je niskim učešćem radne snage, niskim stopama zaposlenosti i neadekvatnim veštinama. Poslednja kvartalna anketa o radnoj snazi (AFP K1 2019) pokazuje da je 38,7%,% stanovništva starosti 15-64 godine aktivno na tržištu rada, zaposleno ili aktivno traži posao, dok je trenutna stopa nezaposlenosti 28,2%³. To pokazuje da je učešće radne snage stanovništva od doba 15 - 65 posebno niska kod žena - 13.3%, dok je učešće muške radne snage 43%. Stepenn nezaposlenosti je

1. World Bank, 2018 <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/overview#3>

2. Vidi referencu 1

3. Kosovska agencija za statistiku, 2019 <http://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/labor-force-survey-in-kosovo-q1-2019>

izuzetne visok - 50.6% kod stanovništva u dobu od 15-64. Postotak dugoročne nezaposlenosti, među nezaposlenima ostaje veoma visok, 68%, prema poslednjoj „Kvartalnoj anketi o radnoj snazi (AFP Q1 2019)“.

Relevantnost veština za radna mesta smatra se slabom, što stvara dodatna ograničenja. Ova ograničenja su veća za ranjive zajednice, koje imaju niže nivoe obrazovanja od opšte populacije, što još više doprinosi socijalnoj isključenosti na tržištu rada, posebno među ženama; duboke nejednakosti, posebno između urbanih i ruralnih područja, i siromaštvo, posebno kod etničkih manjina.

Oko 25% kosovskih kompanija tvrdi da radna snaga ima neadekvatne veštine koje ne odgovaraju njihovim potrebama. S druge strane, više od 85% investitora ističe kvalitet radne snage kao glavni faktor kada razmišljaju za investicije⁴. Šta više, vlada priznaje da nizak nivo veština i loše obrazovanje doprinose nestabilnom pozicionanju na tržištu rada i većem nivou siromaštva, što usporava ekonomski razvoj zemlje⁵.

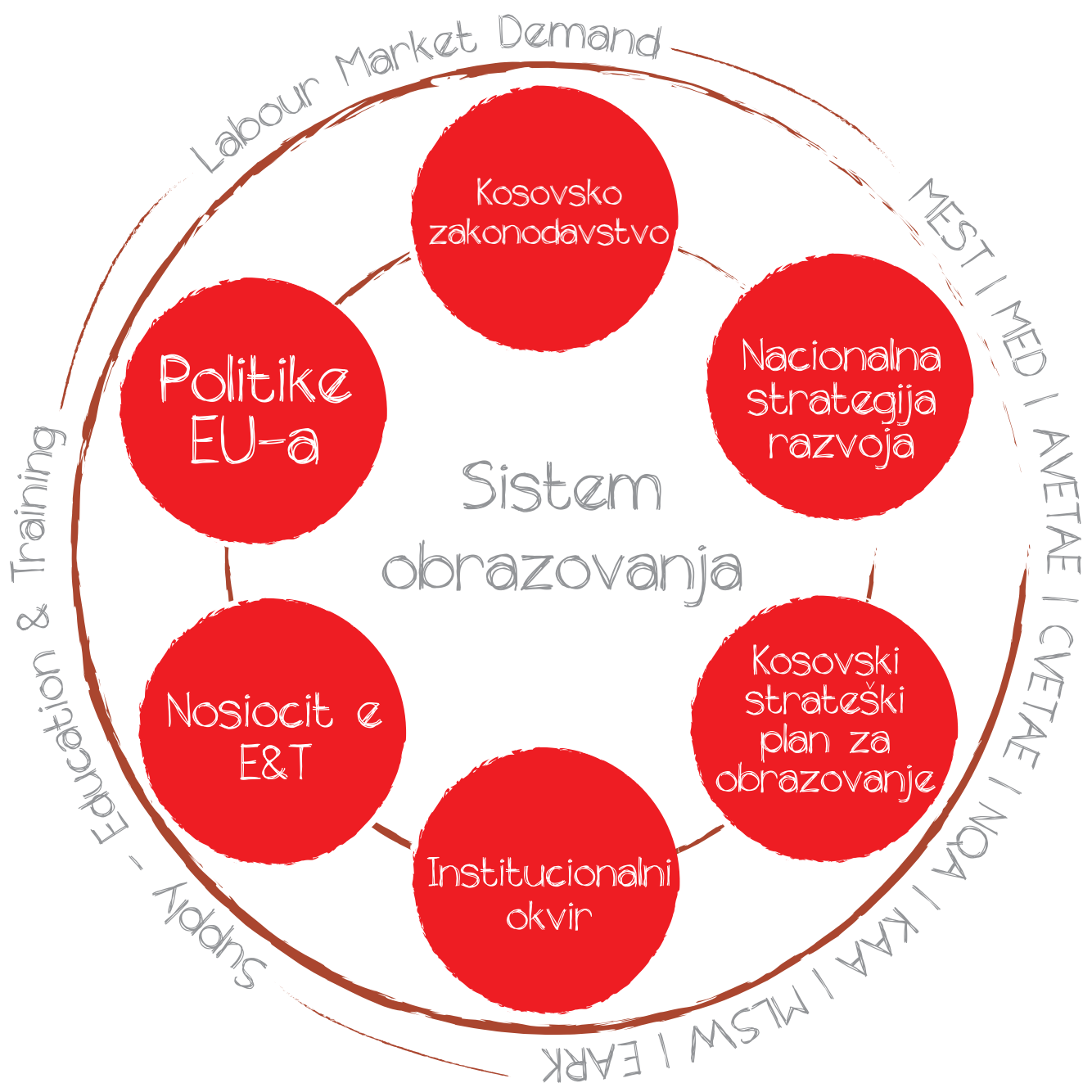
To će zahtevati dugoročnu posvećenost vlade politikama kao što je usklađivanje ponude radne snage sa potrebama tržišta rada za stvaranje radnih mesta i razvijanje veština potrebnih za jačanje ekonomskog razvoja zemlje. Međutim, pored potrebe da se vlada posveti podsticanju reformi koje ubrzavaju rast, otvaraju nova radna mesta, vraćaju poverenje u vladu i idu ka članstvu u EU, i dalje postoji i potreba za podrškom međunarodne zajednice u sprovođenju neophodnih promena.

---

4. Nacionalna Strategija razvoja. Kosovo, 2016

5. Nacionalna Strategija razvoja. Kosovo, 2016

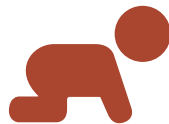

**AKTIVINOST 1. ANALIZA
NACIONALNIH POLITIKA
I ZAKONSKOG OKVIRA U
VEZI SA OBRAZOVANJEM I
OSPOSOBLJAVANJEM, I DAVANJE
PREPORUKA**

OBRAZOVNI SISTEM I SISTEM OSPOSABLJAVANJ NA KOSOVU

Sistem obrazovanja na Kosovu se deli na: predškolsko obrazovanje, osnovno obrazovanje, niže srednje, više srednje i visoko obrazovanje. Ostale dimenzije obrazovnog sektora uključuju učenje odraslih.

Predškolsko obrazovanje (ISCED 0, deca uzrasta <6)

Osnovno obrazovanje (ISCED 1, Razredi 1-5, deca uzrasta 6-10 godina)

Srednje niže obrazovanje (ISCED 2, razredi 6-9, deca uzrasta 11-14 god.)

Više srednje obrazovanje (ISCED 3, razredi 10-12, deca uzrasta 15-18 god.)

Visoko obrazovanje (ISCED 5-8)

Obavezno obrazovanje započinje sa navršениh 6 godina (najniži obavezni školski uzrast), a završava se završetkom nižeg srednjeg obrazovanja u dobi od 14 godina. Predškolsko obrazovanje započinje sa pet godina i nije obavezno.

Više srednje obrazovanje se odvija u: opštem obrazovanju/gimnazije, i stručnom.

Visoko obrazovanje u skladu sa bolonjskim okvirom je organizovano na tri nivoa: bačelar, master i doktoratura, a obuhvata i post-sekundarno obrazovanje na nivoima 5-8-Kosovski Okvir Kvalifikacija (KOK), i za ove nivoe obrazovanja se dobijaju krediti ECTS. Prema Zakonu br. 04/L-037 za visoko obrazovanje, ovaj nivo obrazovanja mogu organizovati javne i privatne institucije.

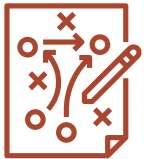
Politički okvir

Nacionalni okvir politika na Kosovu čine sledeće strategije i zakoni:

Nacionalna strategija za razvoj (NSR)

Nacionalnu strategiju razvoja (NSR) - usvojila je Vlada Kosova 2016. Ona predstavlja kosovsku viziju za socijalni i ekonomski razvoj države i daje vladine politike i akcije za postizanje ove vizije. Identifikuje potrebu za većim mogućnostima zapošljavanja i stvaranjem fleksibilnog tržišta rada, između ostalog, razvojem obrazovanja i obuke, kako bi se bolje integrisale potrebe tržišta u perspektivu celoživotnog učenja. Dalje, ima za cilj da proširi pristup i poboljša kvalitet obrazovanja na svim nivoima, i da odgovori na zahteve i socijalnu dinamiku ekonomije, između ostalog, reformom stručnog obrazovanja, poboljšanjem atraktivnosti stručnog obrazovanja za sve zainteresovane strane, prilagođavanjem obrazovnih profila potrebama i zahtevima tržišta rada i kroz razvoj kapaciteta u cilju zaživljavanja celoživotnog učenja.

Kosovski strateški plan za obrazovanje (KSP0)

Kosovski strateški plan za obrazovanje (KSP0) - usvojila je Vlada Kosova 2016. Ovaj strateški plan je osnovni dokument za razvoj obrazovnog sektora na Kosovu za period 2017-2021. KSP0 ima za cilj da poveže obrazovnu politiku sa Nacionalnim planom razvoja, shvativši da obrazovanje i obuka moraju više odgovarati potrebama tržišta rada.

Strategija predviđa niz mera za poboljšanje vođenja i povećanje kvaliteta obrazovanja uopšte. Što se tiče SOO-e, fokus je na poboljšanju relevantnosti školskog programa za potrebe tržišta rada, razvoju posebnog kurikuluma za stručno obrazovanje i obuku, usklađenog sa NOK-om, sistematskom pružanju kvalitetne profesionalne prakse, kao i osiguravanje održivosti centara za kompetencije i njihov dalji razvoj.

Međutim, ne treba potcenjivati obim i složenost posla koji treba obaviti: biće potrebna značajna posvećenost i praktična podrška za primenu strateških planova. Utoliko pre, što realizovanje aktivnosti za sprovođenje održivih reformi sputavaju finansijska ograničenja i zavisnost od donatora.

Zakon br.04/L-032 za Preduniverzitetsko obrazovanje

Zakon br. 04 / L-032 o Preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo - Svrha zakona je regulisanje preduniverzitetskog obrazovanja i osposobljavanja od ISCED-a nivoa 0 do 4, uključujući obrazovanje i osposobljavanje za decu i odrasle koji stiču kvalifikacije na ovim nivoima. Zakon uvodi opšti princip, prema kojem je preduniverzitetsko obrazovanje zajednička odgovornost roditelja, obrazovnih institucija i institucija za osposobljavanje, opština i vlade. MONT ima glavnu odgovornost za planiranje, postavljanje standarda i osiguranje kvaliteta sistema preduniverzitetskog obrazovanja.⁶ Istovremeno, opštinske nadležnosti za preduniverzitetsko obrazovanje definisane su Zakonom o lokalnoj samoupravi, br. 03 / L040, od 20. februara 2008, kao i Zakonom o obrazovanju na Opštinskom nivou 03/L- 068, od 21. maja 2008.

Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju predviđa da je SOO regulisano Zakonom o stručnom obrazovanju i osposobljavanju samo u meri u kojoj nije u suprotnosti sa Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju.⁷

Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo

Zakon br. 03 / L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo - Svrha ovog zakona je da reguliše organizaciju javnih obrazovnih institucija i pružanje javnog obrazovanja u predškolskom, osnovnom, srednjem nižem, srednjem višem i visokom obrazovanju u Repub-

6. Član 5 Zakona br. 04/L-032 o Preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo

7. Vidi član 11 Zakona br. 04/L-032 o Preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo 2011

lici Kosovo. Prema Zakonu o opštinskom obrazovanju, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije Republike Kosovo (MONT) ima ulogu u izradi nacрта politika, izradi i primeni zakona za razvoj obrazovanja, uključujući visoko obrazovanje i nauku na Kosovu; da uspostavi i upravlja sveobuhvatnim sistemom sertifikacije za sve nastavnike na Kosovu; da proširiti neformalno obrazovanje i obrazovanje odraslih na svim nivoima sistema, uključujući i one u udaljenim oblastima, da promoviše važnost celoživotnog učenja itd. S druge strane, opštine zadržavaju puna i isključiva ovlašćenja, što se tiče lokalnog interesa, poštujući standarde utvrđene važećim zakonodavstvom u vezi sa odredbama javnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, uključujući upis i licenciranje obrazovnih institucija, zapošljavanje, isplatu plata i obuku instruktora i administratora obrazovanja.⁸

Zakon br. 04/L-138 o Profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju

Zakon br. 04 / L-138 o Profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju – Ovo je jedan od osnovnih zakona u oblasti Profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja. Glavni cilj je stvaranje i regulisanje sistema profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja na Kosovu. Sistem koji je u skladu sa potrebama ekonomskog i socijalnog razvoja Republike Kosovo, uključujući ekonomske i tehnološke promene, zahteve tržišta rada i individualne potrebe.⁹ Međutim, ove promene koje su povezane sa zahtevima tržišta rada su aspekti koje Zavod za zapošljavanje u potpunosti prati i zbog toga zahtevaju da se Zavod pozabavi ovim pitanjem pre bilo koje druge institucije.

Član 4. predviđa da su oblasti delatnosti profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja sledeće: razvoj kompetencija i obuka za zapošljavanje pojedinaca u skladu sa njihovom profesijom i karijerom i u skladu sa tržištem rada; stvaranje opšte i profesionalne kulture u skladu sa principima obrazovanja za celoživotno učenje i ekonomski, naučni i tehnološki razvoj; priznavanje kompetencija pojedinaca na osnovu standarda profesije. Član 4 je od posebnog značaja, jer je vrlo jasan i precizan u oblastima delatnosti obuhvaćenih ovim zakonom i kao takav zahteva samo odgovarajuću primenu.

Pored toga, Zakon br. 04 / L-138 o profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju predviđa da u cilju planiranja i zadovoljavanja potreba za profesionalnim obrazovanjem i osposobljavanjem, Ministarstvo rada i ostali partneri treba da analiziraju potrebe tržišta rada

8. Član 4 Zakona br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama u Republici Kosovo

9. Član 1 Zakona br. 04/L-138 o profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju

i da u tome podrže rad MONT-a.¹⁰ Sa pravne tačke gledišta, ovo je osnova za usklađivanje obrazovanja sa tržištem rada.

Isti zakon u članu 13 osniva Agenciju za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje odraslih (APOOO) i odgovoran je za administraciju i upravljanje institucijama SOO (stručnog obrazovanja i obuke) kao i koordinaciju stručnog obrazovanja i obuke odraslih. Stav 3. člana 13. daje ovlašćenje Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije da podzakonskim aktom definiše strukturu i funkcionisanje.

Iako je zakon za sada vrlo jasan u svom mandatu, APOOO pokriva samo ograničeni broj škola, tako bi se iz ove perspektive, uloga i funkcija APOOO-a trebala promeniti u budućnosti.

Na osnovu nalaza iz procene Strateškog obrazovnog plana na Kosovu (2011-2016), postoji potreba za revizijom zakona. Revidirani zakon trebalo bi da bolje reguliše: posebni okvir osnovnog kurikuluma za stručno obrazovanje i obuku, specifičnu formulu finansiranja za ove institucije, stažiranje, profesionalnu praksu u preduzećima, odgovarajuću obuku pružalaca usluga, zahteve za instruktore i karijerne savetnike koji pružaju stručne usluge SOO i podeliti odgovornosti sa drugim institucijama kako bi se osigurao kvalitet. Dalje, trebalo bi da uvede i omogući primenu kombinovanog pilot sistema SOO-a sa elementima dualnog učenja (kombinacija školskog i učenja i prakse u firmama), počevši od prioritetnih oblasti SOO-a i u skladu sa osnovnim kurikulumom.

Zakon br.03/L-060 o nacionalnim kvalifikacijama

Zakon br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama –Ovaj zakon je od posebne važnosti jer postavlja ključne ciljeve za poboljšanje priznavanja kvalifikacija na svim nivoima formalnog i neformalnog obrazovanja i osposobljavanja i osigurava da kvalifikacije ispunjavaju potrebe tržišta rada, ekonomije i društva. Nacionalno telo za kvalifikacije, osnovano u skladu sa odredbama ovog zakona, uspostavlja i održava sveobuhvatan kvalifikacioni okvir. Nacionalno telo za kvalifikacije je ovlašćeno da dodeljuje kvalifikacije SOO-u. Međutim, još uvek nema dovoljno kvalifikacija akreditovanih od strane Nacionalnog autoriteta za kvalifikacije.¹¹

10. Stavi 4, Član 11 Zakona br. 04/L-138 o Profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju

11. 11. Vidi Izveštaj EU o progresu za Kosovo

Zakon br. 04/L-143 - 2013 o obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo

Zakon br. 04 / L-143 - 2013 o Obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo - Svrha ovog zakona je da reguliše celokupan proces obrazovanja odraslih kao sastavni deo obrazovnog sistema na Kosovu. MONT u saradnji sa ministarstvima, opštinama, institucijama i drugim važnim akterima, ima ovlašćenje da planira i razvija sistem obrazovanja i obuke odraslih na Kosovu.¹² Analiza obrazovnog nivoa stanovništva, individualnih potreba i potreba tržišta će obaviti relevantne nadležne institucije kao što su MONT, Agencija za zapošljavanje, opštine i Kosovska agencija za statistiku. Međutim, privatni pružaoci obrazovanja planiraju obrazovanje i obuku za odrasle na osnovu njihovih potreba. Programe obrazovanja i obuke za odrasle mogu pružati javne, privatne, javno-privatne institucije, kompanije, preduzeća, nevladine organizacije i fizička lica.¹³ Po zakonu, sistem obrazovanja i osposobljavanja odnosi se na formalno i neformalno obrazovanje i osposobljavanje.¹⁴

Zakon br.04/L-037 o Visokom obrazovanju

Zakon br. 04 / L-037 o visokom obrazovanju - prema ovom zakonu, visoko obrazovanje na Kosovu mogu pružati javne ili privatne institucije. Nazivi visokoškolskih ustanova regulisani su Zakonom o visokom obrazovanju i administrativnim uputstvom br. 01/2013 o imenovanju visokoškolskih ustanova, a oni uključuju: univerzitete, univerzitete primenjenih nauka, akademije, stručne i tehničke fakultete. Pravni okvir za visoko obrazovanje sastoji se od nekoliko administrativnih uputstava.¹⁵

Kada je reč o aktuelnom zakonu o pravnom okviru za visoko obrazovanje, MONT treba da sledi preporuke Državnog izveštaja o Kosovu i usvoji novi Zakon o visokom obrazovanju, „koji obezbeđuje autonomiju i nezavisno funkcionisanje institucija visokog obrazovanja i kvalitetne mehanizme, zasnovane na najboljim standardima”.¹⁶

12. Član 3 Zakona br. 04/L-143 - 2013 o Obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo

13. Beleška: Nosioci obrazovanja i osposobljavanja odraslih se akredituju i licenciraju prema postojećem Zakonu.

14. Član 6 Zakona br. 04/L-143 - 2013 o Obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici

15. Aneks XX : Administrativno uputstvo o visokom obrazovanju

16. Izveštaj EU o progresu za Kosovo 2019, strana 71

Zakon br.03/L - 018 - 2008 o Završnom ispitu i državnoj maturi

Zakon br, 03/L-018 - 2008 o Završnom ispitu i državnoj maturi – Cilj ovog zakona je da reguliše funkcionisanje, sadržaj, uslove, kriterijume i načine organizovanja državne mature.

Završni ispit je interno vrednovanje završetka obrazovnog nivoa kojim se potvrđuje postignuće znanja i veština za utvrđivanje konačnih postignuća u stručnim školama.¹⁷ Državna matura je postupak prikupljanja, obrade, analize, ocenjivanja i tumačenja podataka kako bi se utvrdio nivo postignuća ciljeva učenja postavljenih u školskim programima.

Matura je ispit na kraju školovanja koji je potreban za završetak srednjeg obrazovanja i upis na univerzitet. Dakle, matura predstavlja ne samo završni ispit, već i nastavak koji reguliše prelazak sa srednjeg na visoko obrazovanje, ili prelaak na tržište rada, kao što je slučaj sa obrazovnim sistemima u mnogim evropskim zemljama. U skladu sa zakonom, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije je državno telo odgovorno za organizovanje završnog i maturalnog ispita u saradnji sa: Centralnom državnim komisijom za maturu (CDKM); Centrom za vrednovanje (CV); Opštinskom direkcijom za obrazovanje (ODO); Komisijom za procenu; Komisijom za vrednovanje i Školsko- ispitnim većem.¹⁸ Prema ovom zakonu, studenti diplomiraju na višem srednjem obrazovanju, kao rezultat interne procene. Kandidati zainteresovani za studiranje moraju da polažu maturu, gde je prag prolaznosti 40%. Studenti koji dostignu više od 40% dobijaju maturalne sertifikate, koji im omogućavaju da nastave studije na visokom obrazovanju .

Zakon br. 06/L-046 o Inspektoratu za obrazovanje u Republici Kosovo

Zakon br. 06/L-046 o Inspektoratu za obrazovanje u Republici Kosovo - Ovaj zakon se bavi nadzorom nad sprovođenjem zakona na snazi u svim institucijama koje pružaju usluge obrazovanja i osposobljavanja.¹⁹

17. Član 4 Zakona br.. 03/L-143 - 2008 o Završnom ispitu i državnoj maturi

18. Član 7 Zakona br.. 03/L-143 - 2008 o Završnom ispitu i državnoj maturi

19. Član Zakon br.. 06/L-046 o Inspektoratu u obrazovanju u Republici Kosovo

Prema članu 5, prosvetna inspekcija vrši sledeće funkcije: funkcija vrednovanja- ocenjuje kvalitet usluga obrazovne ustanove; funkcija praćenja - kontroliše usklađenost aktivnosti obrazovnih institucija sa važećim zakonskim i podzakonskim aktima; ima savetodavnu funkciju - savetuje rukovodioce i zaposlene u obrazovnim institucijama; funkcija informisanja / izveštavanja - obaveštava ministra, ODO i obrazovne institucije o nalazima inspekcije koje objavljuje svake godine, kao i prateću funkciju- u promociji uspešne prakse obrazovnih institucija i razvoju obrazovnih politika.

Uprkos činjenici da se zakon o inspektoratu smatra novim zakonom, i dalje postoje izazovi u njegovoj primeni. Izazov ostaje potreba za više inspektora za obrazovanje i izgradnja kapaciteta postojećih inspektora.

Zakon o Agenciji za zapošljavanje u Republici Kosovo

Zakon o Agenciji za zapošljavanje Republike Kosovo - Ovim zakonom se uspostavlja Agencija za zapošljavanje u okviru Ministarstva rada i socijalnog staranja, koja tehnički zamenjuje ulogu Departamenta za rad i zapošljavanje i Diviziju za stručno osposobljavanje-koji nadgledaju Centre za profesionalno osposobljavanje(CPO) i centre za zapošljavanje. Član 8. ovog zakona definiše dužnosti i odgovornosti centara za stručno osposobljavanje. Na osnovu ovog člana, dužnosti i odgovornosti CPO-a su sledeće: pružanje usluga za postizanje profesionalnih veština koje zahteva tržište rada; vrednovanje i overa kandidata; provera i priznavanje predhodnog učenja; praćenje ostalih nosioca obuke koji sprovode obuku u dogovoru sa agencijom, evaluacija i sertifikacija kandidata; priprema Individualnog plana obuke za kandidate koji obavljaju praktični rad u kompanijama, kao i praćenje, ocenjivanje i sertifikacija; priprema informacija o napretku obuka; i obavlja druge zadatke i dužnosti definisane drugim relevantnim zakonima i podzakonskim aktima.

Sekundarno zakonodavstvo

Sekundarno zakonodavstvo - U praksi, primarno zakonodavstvo postavlja opšte principe i smernice u datoj oblasti koji predviđaju prava i obaveze pravnih ili fizičkih lica. Dakle, primarni zakoni definišu širok okvir koji uređuje određeno pitanje, čiji uslovi redovno obav-

ezuju izvršnu vlast da sprovodi njihove odredbe kroz podzakonska akta. Ovi sekundarni oblici zakonodavstva detaljnije razrađuju relevantne odredbe i praksu. Prema principu hijerarhije normi, svaka pravna norma potiče od više norme i biće u skladu sa njom. S tim u vezi, svaka tačka podzakonskih akata treba da ima pravnu osnovu u postojećem zakonu. Kosovske institucije donose odluke, administrativna uputstva i propise neophodne za sprovođenje zakona, što se sve može smatrati primerima sekundarnih zakona. U sektoru obrazovanja postoji potreba za adekvatnom i usklađenom primenom zakona podzakonskim aktima. U principu, to znači izbegavanje slučajeva kada su podzakonski akti u suprotnosti sa zakonom iz koga potiču.

U nastavku navodimo tri različita primera kojima dokazujemo da ukoliko želimo da se pravni akti (zakoni) pravilno primenjuju, neophodni su podzakonski akti:

Prvi primer je kada su zakoni i podzakonski akati u suprotnosti. **Administrativno uputstvo br. 14/2014 o Agenciji za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje odraslih (APOOO)** na Kosovu, ima za glavni cilj da definiše strukturu i funkcije agencije. Član 3 utvrđuje ciljeve Agencije, tako da stručno obrazovanje i osposobljavanje budu pravilno organizovani. Takođe naglašava inkluziju i jednakost žena i muškaraca. Međutim, postoje dva pitanja koja treba rešiti u bliskoj budućnosti kako bi Agencija (APOOO) bila u potpunosti operativna i sposobna da ispuni svoje ciljeve: Član 4. koji se odnosi na odgovornosti Agencije za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih je dosta nejasan. Agencija bi trebala da ima više ovlašćenja, koja su već predviđena zakonom; drugo, član 8. „struktura agencije“ treba izmeniti tako da struktura agencije bude bolje definisana i razjašnjena sa jedinim ciljem- da bude efikasnija u svojoj misiji.

Drugi primer je kada je nedostatak kapaciteta glavni razlog za nesprovođenje relevantnih zakona i politika. **Administrativno uputstvo br. 21/2016 o dodeli budžetskih sredstava iz kategorije subvencija i transfera** – Svrha ovog administrativnog uputstva je da pruži neke novčane podsticaje za fizička i pravna lica koja žele da pružaju obrazovne usluge u oblasti obrazovanja. Pravno lice odnosi se na preduzeća i NVO. U skladu sa ovim **Administrativnim uputstvom br. 33/2013, primena opštinske formule** iu određivanju školskog budžeta u školama kojima opština upravlja, je od posebnog značaja, jer sa pravnog stanovišta postavlja veoma važan standard za omogućavanje finansijske autonomije školama. Međutim, u praktičnom smislu, trenutno ovaj pravni osnov ne primenjuju škole u svim opštinama na Kosovu. Ovo administrativno uputstvo predviđa decentralizovani model za raspodelu budžeta u opštinama dok je i finansijska autonomija pružalaca obrazovanja odobrena, ali nije sprovedena u potpunosti. Iz tog razloga potrebno je više raditi sa opštinama i školama, posebno na povećanju njihovih kapaciteta kada je u pitanju upravljanje javnim finansijama i drugim finansijskim podsticajima koje škole mogu imati na raspolaganju.²⁰

20. Vidi, Profil Države Partner ETF za Upravljanje POO-a, https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2018-11/VET%20governance_Kosovo.pdf

Treći primer odnosi se na situaciju kada pravni akt pruža pravni osnov za odobrenje podzakonskog akta, ali ga MONT ne odobrava. Druga relevantna institucija koja bi trebalo da se bavi posebno stručnim obrazovanjem i osposobljavanjem je Savet za stručno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih (SS000). SS000 je osnovan na osnovu člana 14. Zakona o stručnom obrazovanju i osposobljavanju kako bi služio kao savetodavno telo za politike stručnog obrazovanja i obuke i obrazovanja odraslih na Kosovu. Zakon predviđa da je „funkcionisanje ovog Saveta regulisano podzakonskim aktom koji donosi MONT“. Ovaj podzakonski akt još nije usvojen od strane MONT-a.

Takvi slučajevi kada podzakonski akti nisu odobreni na vreme i ne omogućavaju pravilnu primenu primarnog zakonodavstva, mogu se javiti i u zakonima i drugim oblastima obrazovanja.

Politike EU-a

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (MSA)

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP-MSA), potpisan između Kosova i EU 2015. godine, postavlja okvir za saradnju Kosova sa EU u poboljšanju kvaliteta opšteg i stručnog obrazovanja na svim nivoima, u cilju poboljšanja veština, zaposlenosti, socijalne inkluzije i promocije ekonomskog razvoja.²¹ Jedan od glavnih prioriteta visokog obrazovanja na Kosovu je postizanje obrazovnih standarda u skladu sa Bolonjskim procesom. Nakon potpisivanja SSP-a, obrazovanje je postalo jedan od prioriteta EU u političkom dijalogu sa Kosovom. Ono stoji visoko na Evropskoj agendi reformi i Programu ekonomskih reformi kao alati za sprovođenje SSP-a. Dalje, SSP posvećuje posebnu pažnju saradnji u postizanju inkluzije i jednakosti u obrazovanju, sa posebnim osvrtom na rod, etničku pripadnost, religiju i i na osobe sa posebnim potrebama.

21. Član 107 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Kosova

Agenda za evropske reforme (ARE)

Evropska reformna agenda (ERA) - Vlada Kosova i Evropska komisija su se 2016. godine dogovorile da razviju „Evropsku reformsku agendu“ kako bi maksimalno koristili ekonomske i političke podrške od PSP-a. Stoga je Evropska reformna agenda (ERA) dijalog na visokom nivou između Vlade Kosova i Evropske komisije (EK) koji se sastoji od ključnih kosovskih prioriteta u okviru SSP-a. U tom cilju dogovoreni su kratkoročni prioriteti u oblastima (I) dobrog upravljanja i vladavine zakona, (II) konkurentnosti i investicione klime i (III) obrazovanja i zapošljavanja. Ciljevi Agende za evropske reforme u skladu su sa ciljevima Nacionalnog programa ekonomskih reformi.²² EARE je identifikovao niz neposrednih i srednjoročnih prioriteta u oblasti zapošljavanja i obrazovanja.²³

Program Ekonomskih reformi (PER)

Program ekonomskih reformi (PER) - Vlada Kosova je u januaru 2019. godine usvojila novi Program ekonomskih reformi (ERP) 2019-2021, kao drugo sredstvo za sprovođenje SSP-a. PER je identifikovao sledeće planove:

- Povećanje kvaliteta SOO-a na osnovu zahteva tržišta rada kao planovi reformi;
- Poboljšanje kvaliteta i povećanje uključivanja dece u preduniverzitetsko obrazovanje;
- Reforma visokog obrazovanja (završetak i primena zakonske infrastrukture visokog obrazovanja);
- Olakšanje pristupa mladima i ženama tržištu rada kroz pružanje kvalitetnih usluga zapošljavanja, aktivnih mera zapošljavanja i preduzetništva.

Planirano je da se sve ove akcije sprovedu 2019 – 2021.god.

22. Program ekonomskih reformi (2016). Izvor: <https://bit.ly/2w89QG9>

23. Kosovo – Dijalog na visokom nivou sa EU o glavnim prioritetima - Agenda za evropske reforme (AER)

Izveštaj za Kosovo 2019

Izveštaj za Kosovo 2019 - EU procenjuje napredak zemlje u ispunjavanju evropske agende kroz svoj godišnji izveštaj o napretku. Izveštaji Evropske komisije o Kosovu stalno konstatuju da nije postignut napredak u poboljšanju kvaliteta obrazovanja. Prema tome, napredak Kosova ka postizanju kvalitetnog obrazovanja, kao i u drugim sektorima, podleže razmatranju tokom izrade Godišnjeg izveštaja o progresu u zemlji.²⁴

Pomoć EU preko Instrumenta za pretpristup

Pomoć EU kroz Instrument za pretpristupnu pomoć

Obrazovanje je bilo i ostalo prioritet EU za podršku Kosovu. Ulaganje u obrazovanje je ulaganje u budućnost i od suštinske je važnosti za radna mesta i ukupan napredak u društvu. Kvalitetno obrazovanje je ključno za produktivnu radnu snagu koja doprinosi ekonomskom rastu i razvoju.

EU je podržala kosovsku reformu obrazovanja kroz Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA), razvijajući profesionalne veštine u skladu sa zahtevima tržišta rada i proširujući šeme stipendiranja. Od 2007. do 2013. godine u okviru IPA I, Evropska unija podržala je obrazovni sektor sa približno 35 miliona evra.

Ukupan proračun IPA II fonda za period 2014-2020 na Kosovu je 645,5 miliona evra. Kroz projekat Harmonizacija obrazovanja sa potrebama tržišta rada (ALLED I) vredan 2,8 miliona evra, EU je pomogla poboljšanju kvaliteta i relevantnosti obrazovnih programa. Od IPA fondova za 2017. godinu dodeljeno je dodatnih 3,8 miliona evra za jačanje veze između obrazovnog sektora i potreba tržišta rada, usredsređujući se na stručno obrazovanje i osposobljavanje (VET), kroz Harmonizaciju obrazovanja sa potrebama tržišta rada (ALLED2).

24. Izveštaj za 2019 za Kosovo

Instucionalni okvir

Institucionalni okvir obrazovanja i osposobljavanja na Kosovu je prilično složen i deli ga niz zainteresovanih strana na centralnom i lokalnom nivou.

- **Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT)** odgovorno je za promociju obrazovnog sistema, koji poštuje pravo svake osobe na obrazovanje i / ili osposobljavanje, i jednake mogućnosti za učenje dostupne svima. Odgovornost Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) je da kreira politike i sprovodi zakonodavstvo za razvoj obrazovanja i osposobljavanje na Kosovu. MONT, pored toga što je odgovoran za planiranje, razvoj i primenu obrazovnih politika, odgovoran je i za razvoj opšteg kurikulumu i stručnog obrazovanja, stručno usavršavanje nastavnika, inspekciju i praćenje kvaliteta obrazovanja, itd.

Kao što se može videti iz gore navedenog, MONT, osim što ima ulogu kreiranja politike, ima i izvršnu funkciju. EU praksa je pokazala da u idealnom slučaju, dobro upravljanje obrazovanjem i osposobljavanjem se može postići odgovornošću, preko transparentnosti, učešćem i angažovanjem građana i kapaciteta državnih aktera da ove politike osmisle i primene. Stoga, u cilju poboljšanja kvaliteta obrazovanja i obuke na Kosovu, MONT treba da distribuira izvršne funkcije postojećim izvršnim telima i da se bavi samo donošenjem politika i nadgledanjem sprovođenja tih politika.

- **Opštinska direkcija za obrazovanje (ODO)**, na lokalnom nivou na Kosovu ima ekskluzivne nadležnosti u vezi sa odredbama javnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, uključujući registraciju obrazovnih institucija, regrutovanje osoblja, administraciju obrazovnih ustanova, upravljanje školskim budžetom, isplatu plata i izgradnju kapaciteta nastavnika / instruktora i administratora. Stoga, stručne škole nisu autonomne kada je u pitanju administracija budžetom ili zapošljavanje osoblja.
- **Agencija za profesionalno obrazovanje osposobljavanje i obrazovanje odraslih (APOOO)** je osnovana Zakonom o Stručnom obrazovanju i osposobljavanju.. Na osnovu postojećih zakona, APOOO ima sledeće obaveze i odgovornosti:
  - Administracija i upravljanje institucijama za Stručno obrazovanje i osposobljavanje i obuku odraslih (APOOO) u vezi sa finansijskim, ljudskim resursima, izgradnjom zgrada i infrastrukturom svih javnih SOO institucija pod njenom regulatornom administracijom;
  - Koordinacija studija u vezi sa profesionalnim obrazovanjem i osposobljavanjem za odrasle;
  - angažovanje socijalnih partnera u stručnom obrazovanju i osposobljavanju i za odrasle;
  - Institucionalizacija učešća privatnog sektora i socijalnih partnera u stručnom

- obrazovanju i obuci za odrasle;
- nadzor i koordinacija izrade profesionalnih standarda.

Međutim, na osnovu administrativnih uputstava, APOOO trenutno vrši svoju funkciju samo sa centrima za kompetencije, ali ne i sa drugim stručnim školama. Bez obzira na širi zadatak (kao što je prikazano gore) prema zakonu za SOO, u smislu podrške SOO-u na sistemskom nivou, APOOO sada podržava SOO samo u centrima za kompetencije. Postoji hitna potreba za izmenama Administrativnog uputstva br. 14/2014 o Agenciji za stručno obrazovanje i obrazovanje i obrazovanje odraslih (APOOO) na Kosovu radi restrukturiranja APOOO kako bi se ispunili ciljevi donetog zakona i shodno tome, poboljšanje kvaliteta SOO-a.

- **Savet za Profesionalno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih (SPOOOO)** treba da deluje kao savetodavno telo za politike Stručnog obrazovanja i osposobljavanje i obrazovanja odraslih za ministarstvo na Kosovu. Zatim, odobrava standarde profesije na nacionalnom nivou.

Na osnovu zakona, „funkcionisanje ovog Saveta regulisano je podzakonskim aktom koji donosi MONT“. Do sada, ovaj podzakonski akt nije usvojilo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnologije. Prema tome, MONT mora da usvoji administrativno uputstvo za funkcionisanje SPOOOO

SPOOOO se sastoji od petnaest (15) članova koji su predstavnici institucija kao što su: Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i druga relevantna ministarstva, NAK, Privredna komora Kosova i socijalni partneri. Međutim, SPOOOO je nefunkcionalan duže vreme u vršenju svoje uloge. .

- **Nacionalni autoritet za kvalifikacije (NAK)** je nezavisno javno telo, u skladu sa Zakonom o nacionalnim kvalifikacijama na Kosovu.

Nacionalni autoritet za kvalifikacije ima ključnu ulogu u razvoju i održavanju NOK-a. Funkcije NAK-a u odnosu na Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK) su: Izrada NOK-a, definisanje nivoa Okvira i vrsta i nivoa kvalifikacija, sertifikata i diploma, kako bi se olakšao napredak i proces različitih puteva učenja i osiguravanje usaglašenosti sa evropskim okvirom kvalifikacija. Što se tiče osiguranja kvaliteta kvalifikacija u NOK-u, odgovornost je podeljena između tri institucije:

- NAK(Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije) - je odgovoran za profesionalne kvalifikacije
- MONT - je odgovoran za kvalifikacije uopšte
- Kosovska agencije za akreditaciju (KAA) - odgovorna je za kvalifikacije visokog obrazovanja

Postojanje dva regulatorna tela (autoriteta): NAK-(Nacionalni Autoritet za Kvalifikacije) - i KAA -(Kosovska agencija za akreditaciju) je ključni izazov za osiguranje sveobuhvatnog i održivog razvoja i primene KOK-a.

TNAK, pored odobravanja stručnih kvalifikacija i akreditovanja nosilaca stručnog obrazovanja, je odgovoran za postavljanje kriterijuma za razvoj profesionalnih

standarda i za verifikaciju profesionalnih standarda do nivoa 5 NKA. Trenutno ne postoji nijedna institucija odgovorna za razvoj ili osiguravanje kvaliteta profesionalnih standarda iznad nivoa 5 NAK.

Nedavno je NAK počeo da primenjuje proces priznavanja prethodnog učenja (PPU) u profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju i potrebna mu je podrška u pogledu izgradnje kapaciteta ljudskih resursa. Međutim, trenutno se na osnovu Administrativnog uputstva (AU) o kriterijumima i postupcima za akreditaciju institucija koje sprovode PPU na Kosovu putem validacije mogu se dobiti samo „nacionalne kvalifikacije struke“ (kvalifikacije zasnovane samo na standardima struke i dizajnirane da se primenjuju na radnom mestu ili u praktičnom okruženju pogodnom za sticanje i vrednovanje standarda relevantnih za profesije).

Drugim rečima, PPU je trenutno dostupan samo za stručne kvalifikacije koje se nude u neformalnom okruženju.

Zbog toga bi trebalo dalje razvijati koncept dokument i zakonsku odredbu za primenu PPU-a za „kombinovane nacionalne kvalifikacije“ - kvalifikacije koje kombinuju module zasnovane na Nacionalnim standardima profesija sa rezultatima učenja zasnovanim na okviru kosovskog kurikuluma i mogu da se razvijaju u stručnim školama.

- •
- **Kosovska agencija za akreditaciju (KAA)** prema Zakonu br. 04/L - 037 o visokom obrazovanju, je odgovorna za kvalitet kvalifikacija visokog obrazovanja:

- savetovanje Ministarstva o pripremi zahteva za licenciranje modula ili programa koji su deo kvalifikacije ili koji vode sticanju visokoškolskih kvalifikacija
- inspekcija licenciranih visokoškolskih ustanova i savetovanje Ministarstva o izmeni ili oduzimanju licenci;
- sprovođenje periodičnih revizija kvaliteta licenciranih pružalaca visokog obrazovanja i izdavanje rešenja o akreditaciji ili ponovnoj akreditaciji, uključujući ovlašćenja za sticanja zvanja i diploma;
- Sprovođenje periodične evaluacije kvaliteta kurseva i programa koje nude akreditovani pružaoци usluga visokog obrazovanja;
- Savetovanje Ministarstva o rezultatima procene kvaliteta i njegovim posledicama po finansiranje javnih provajdera visokog obrazovanja, izdvajanja za privatne pružaoce visokog obrazovanja i po slobodnoj proceni besplatnu podršku studentima koji studiraju na privatnim visokoškolskim ustanovama
- Obavljanje funkcija u ime Ministarstva koje mogu biti delegirane u vezi sa priznavanjem akademskih i profesionalnih kvalifikacija.

Ipak, KAA obezbeđuje kvalitet samo na nivoima do 5 od 9 NOK-a. Ove kvalifikacije do sada nisu deo NOK-a. Potrebno je razviti odgovarajuću metodologiju za akreditaciju profesionalnih kvalifikacija na višim nivoima NOK-a.

- **Ministarstvo rada i socijalnog zaštite (MRSS)** na osnovu Zakona o Agenciji za

zapošljavanje, ovo ministarstvo je odgovorno za:

- Razvoj politika zapošljavanja i stručnog osposobljavanja;
- MRSZ odobrava godišnji program rada Agencije za sprovođenje politika zapošljavanja, uključujući politike stručnog osposobljavanja za tržište rada;
- MRSZ odobrava budžet koji je predložio AZ - Agencija za zapošljavanje

Agencija za zapošljavanje (AZ) Zakonom usvojenim 2016. odgovorna je za institucionalno upravljanje procesom stručne obuke na Kosovu, koji se sastoji od osam CPO (centar za profesionalno osposobljavanje i obuku i šest mobilnih jedinica za obuku. Centri za stručno osposobljavanje nude razne vrste obuka / radionica radi unapređenja profesionalnih veština novozapošljenog osoblja, ili za prekvalifikaciju. Štaviše, odgovorna je za analizu tržišta rada.

U pogledu politika stručnog osposobljavanja, APRK i Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) dele odgovornost sa Ministarstvom obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) u zajedničkim naporima za smanjenje nezaposlenosti kroz stručno obrazovanje i obuku.

Dok se MONT fokusira na opšte stručno obrazovanje i obuku, Agencija za zapošljavanje pruža stručnu obuku za nezapošljena lica koja traže posao. Razlika leži u njihovom pristupu, trajanju obuke / obrazovanja i svrsi kojoj služe. Prva se odnosi na srednje obrazovanje, gde obrazovanje i obuka traju do 3 godine, dok druga uključuje obuku na radnom mestu koja traje najviše nekoliko meseci.

Jasno je da postoji potreba za boljom korelacijom informacija koje dolaze sa tržišta rada sa onima iz obrazovnog sistema. Zbog toga treba razmotriti mogućnost veze i razmene informacija između SITP-a i EMIS-a, poreske uprave, penzijskog fonda i Kosovske agencije za statistiku. Da bi se postigla ta veza, potrebna je dalja podrška i razvoj SITP-a i EMIS-a izgradnjom kapaciteta i poboljšanjem unutrašnjih mehanizama.

Kada je u pitanju opšti pristup obrazovanju i obuci, generalno postoji potreba za boljom koordinacijom među svim akterima uključenim u politike SOO-a.²⁵ IU ovom pravcu, Kosovo je uložilo dosta napora da bi svi imali pristup vladinim politikama. Međutim, čini se da relevantni akteri nisu spremni da efikasno dizajniraju, sprovode, nadgledaju i procenjuju politike na nacionalnom, regionalnom, sektorskom i lokalnom nivou. Glavni izazovi u kreiranju politike su jačanje čitavog niza institucija, agencija i centara u sektoru razvoja ljudskih resursa i promocija šireg i efikasnijeg uključivanja socijalnih partnera. Razvijene su strategije za rešavanje ključnih pitanja nacionalne politike, posebno nezaposlenosti, razvoj veština, institucionalnih aranžmana itd.²⁶ ali ove strategije zahtevaju primenu/ implementaciju, zašto je potrebna i međunarodna podrška.

25. *Strateško dokument o Kosovu 2017-20, ETF, 2018*

26. *Strateško dokument o Kosovu 2017-20, ETF, 2018*

Izazovi i preporuke

Kao što je unapred rečeno, na Kosovu su preduzete inicijative za poboljšanje upravljanjem i implementacijom politika stručnog obrazovanja i osposobljavanja, povećavajući ulogu nižih nivoa vlasti i socijalnih partnera, kao i organizacije civilnog društva u cilju povećanja autonomija stručnih škola i centara za obuku. Međutim, iako postoji pravni okvir, koji treba da integriše sve segmente društva u obrazovni proces, razvijajući demokratske vrednosti u društvu, privlačeći poslodavce, studente, porodice i zajednice, postoje vidljivi nedostaci u prilagođavanju trenutnih potreba privrede i tržišta rada. Stoga su izazovi i potrebe identifikovani za intervencije u sistemu sledeći:

- **Ristrukturiranje uloge i funkcije AS0000.** U vezi sa upravljanjem stručnim obrazovanjem na Kosovu, funkcionalni parametri i uloge Agencije za profesionalno obrazovanje i obrazovanje odraslih moraju se ispitati i oceniti kako bi se osigurala primena politika stručnog obrazovanja iz perspektive celoživotnog učenja. Trenutno je funkcija AS0000 nejasna i ne podržava sistem stručnog obrazovanja: potrebno je da se Centri kompetencija, da se ne bi stvarao paralelizam, priključe stručnim školama. Funkciju A0000 treba restrukturirati u skladu sa usvojenim zakonom i kao rezultat toga, administrativno uputstvo o ulozima i funkcijama A0000 treba izmeniti. Projekt može podržati izmenu zakonskih uredbi.
- **Planiranje obrazovanja na osnovu dokaza** - Metodologiju za razvoj sektorskih profila razvio je ALLED 1, instrument koji pruža informacije o tržištu rada – strukturi, potražnji i ponudi veština u nacionalnom okruženju²⁷. To je instrument koji promovise razvoj profesionalnih standarda i kvalifikacija zasnovanih na potrebama tržišta rada. Metodologija je uzela u obzir postojeći sistem razvoja kvalifikacija i podržace razvoj profesionalnih standarda. Međutim, zbog nedostatka ljudskih resursa u nekoj od mogućih odgovornih institucija (MONT ili MRSZ), nije bilo praćenja ili održivosti ove aktivnosti. Osoba odgovorna za primenu gore navedene metodologije može biti imenovana u AS0000 sa predloženim restrukturiranjem, koje je već navedeno, dok projekat može podržati izgradnju kapaciteta za korišćenje metodologije.
- **Ristruktuiranje NAK i NAA** - Postojanje dva regulatorna tela u maloj i siromašnoj zemlji poput Kosova nije isplativo i stvara fragmentiran pristup osiguranju kvaliteta u kvalifikacijama NOK-a. Spajanje ova dva tela kao dva odeljenja pod jednim okvirom, pored povećanja efikasnosti i efektivnosti, takođe bi se promovisao sveobuhvatan pristup NOK-u i poboljšalo kvalitet kvalifikacija u stručnom i visokom obrazovanju. Štaviše, ovo je u skladu sa vladinim strategijama za racionalizaciju postojećeg broja nezavisnih agencija. Malta i Irska su dve zemlje EU koje su dale pozitivan primer spajanja dva regulatorna tela u jedno. Primenljivost ovog modela u našoj zemlji trebalo bi dalje ispitati u vidu studije izvodljivosti, zasnovanoj na

27. 27. Metodologija za razvoj profila po sektorima, Alled, Kosovo, 2016

najboljim evropskim praksama a u lokalnom kontekstu.

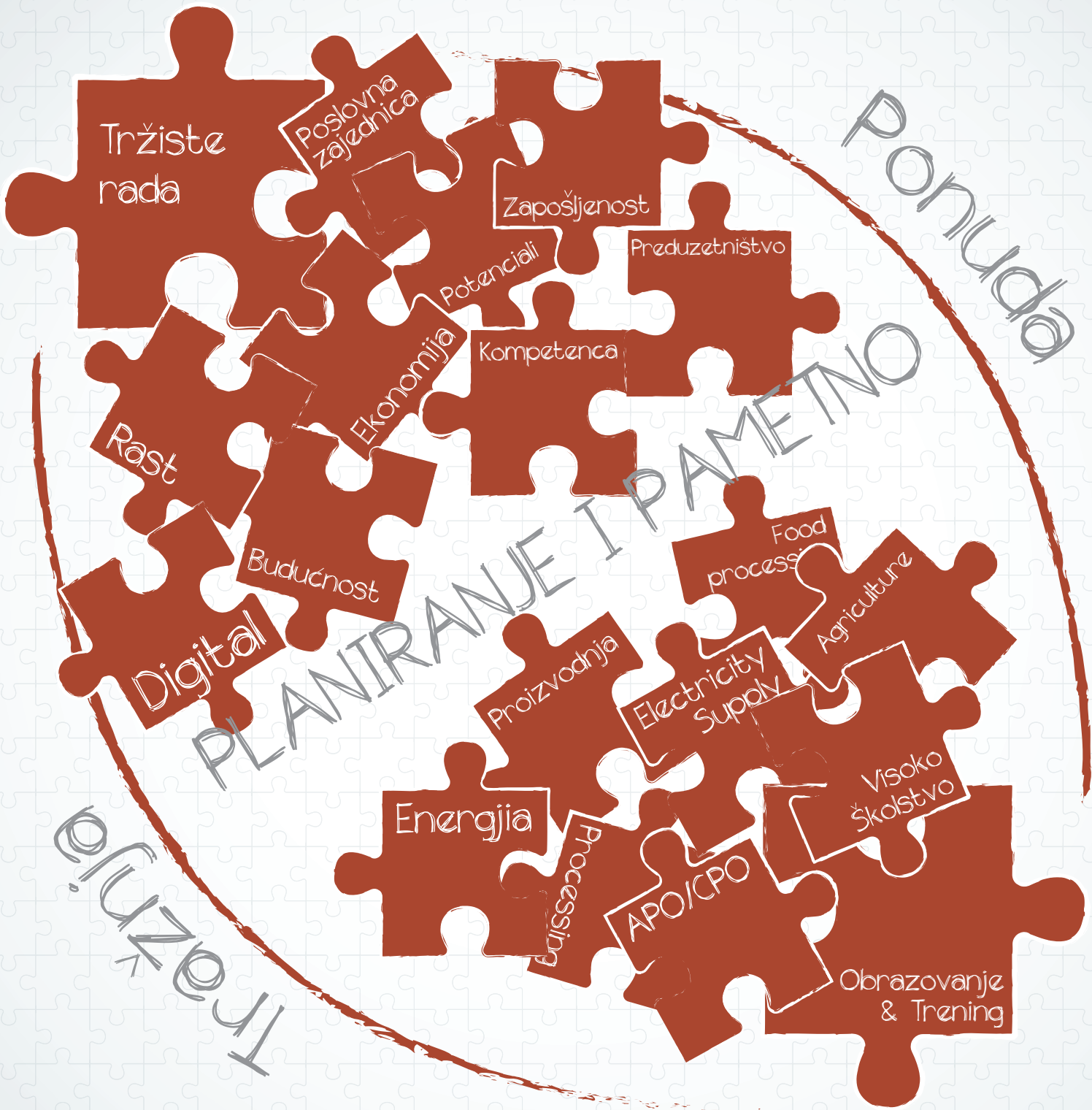
- **Restrukturiranje SS0000** – (Savet za Stučno Obrazovanje I Obrazovanje odrskih) kao savetodavni organ Ministarstva za politike stručnog obrazovanja, osposobljavanja i obrazovanja odrskih, takođe ima I funkciju odlučivanja u odobravanju standarda zanimanja na nacionalnom nivou. Međutim, iako nije definisano u relevantnom zakonu, SS0000 ima izvršnu ulogu - koordinirajući proces razvoja profesionalnih standarda (postupak izrade profesionalnih standarda, podnošenja istih NOK-u, a zatim na osnovu vrednovanja NOK-a, profesionalni standard se odobrava ili odbija). Uprkos svojoj zakonskoj podlozi, SS0000 ne radi više od 2 mandata, a proces koordinacije razvoja i odobravanja profesionalnih standarda sprovodi odeljenje stručnog obrazovanja u MONT-u. Zbog toga je važno razmotriti ulogu i funkcionisanje SS0000 jer su kašnjenja presudni za proces razvoja i odobravanja profesionalnih standarda na nacionalnom nivou. Proces koordinacije izrade stručnih standarda može se preneti na AS0000. Upravni odbor SS0000 takođe ima istu institucionalnu zastupljenost kao AS0000 i može preuzeti ulogu odobravanja standarda zanimanja. Savetodavna uloga za politike S00-a može dodeliti timu stručnjaka osnovanom u okviru MONT-a ili u kancelariji premijera. Dakle, izvršne odgovornosti u vezi sa koordinacijom I izradom profesionalnih standarda može da se prenese na AS0000. Donošenje odluke u vezi sa usvajanjem ili odbijanjem standarda donosi Izvršni Bord AS0000, dok bi stručno telo trebalo da bude osnovano pod MONT ili u kancelariji premijera. Projekt može podržati restrukturiranje studijom izvodljivosti i zakonskim odredbama.
- **Autonomija škola za S00** - Administrativne nadležnosti nad stručnim školama prenete su sa MONT-a na opštinske direkcije za obrazovanje (ODO), sa izuzetkom centara za kompetencije koji su pod okriljem AS0000. U oba slučaja škole nisu autonomne u upravljanju budžetom, infrastrukturom (prostor i oprema) i u zapošljavanju osoblja, što ih čini slabim na politički uticaj i posledično loše pružanje obrazovanja i obuke. VET škole su autonomne kada je u pitanju planiranje budžeta, međutim nisu ovlašćene za budžetske troškove: moraju podneti zahtev za odobrenje ODO-u ili AAAPARr za sve troškove(na primer, i za kupovinu krede!) Stoga je prenos kompetencija na školski nivo od vitalnog značaja za pružanje funkcionalnog obrazovanja i obuke usmerene na tržište rada. Projekt može podržati finansijsku autonomiju škola izradom koncepta i pilotiranjem u odabranim VET školama.
- **Jačanje saradnje između škola za stručno obrazovanje i sveta rada** - Vlada je počela da konsoliduje pravnu infrastrukturu koja promovise dosledniji razvoj veština i kompetencija kroz obrazovanje, proširivanjem dijaloga sa socijalnim partnerima, uključujući preduzeća, kako bi razumela njihove potrebe za kvalifikacije i kvalifikovanu radnu snagu. Preduzeća su uključena u proces izrade profesionalnih standarda. Štaviše, njihovo učešće je ojačano u donošenju odluka ne samo na centralnom nivou, već i na nivou nosioca: školski odbori uključuju predstavnike

preduzeća. Pored toga, postoji nekoliko inicijativa za izradu podzakonskih akata za učenje zasnovano na radu. Međutim, uprkos aktivnostima, za škole je još uvek izazov uspostavljanje saradnje sa preduzećima. S druge strane, vlada bi trebalo da uvede neku vrstu podsticaja u vezi sa poreskim olakšicama za preduzeća koja pružaju stažiranje / praksu za studente. Projekat može pružiti podršku dizajniranjem jasnog i doslednog pravnog okvira koji će poslovnim partnerima omogućiti efikasan rad i garantovati međusobna prava i odgovornosti među akterima u obrazovanju i pilot-projektom u nekim od odabranih škola.

- **Jačanje saradnje između MONT-a/AS0000 i MRSZ / APRK** - uprkos zajedničkom učešću u raznim telima koja donose odluke i komunikacionim platformama na nivou donošenja politika, u praktičnom smislu saradnja između ovih institucija ostaje slaba, posebno na nivou zainteresovanih strana (SOO i CPO centri) kada je reč o korišćenju infrastrukturnih resursa (objekata i opreme). Projekat može pružiti podršku razvijanjem okvira za saradnju koji može pilotirati više profila u nekim izabranim stručnim školama i CPO centrima.
- **Usklađivanje NOK sa potrebama tržišta rada** - Uprkos velikoj potrebi za usklađivanjem kvalifikacija sa potrebama tržišta rada, kao što je ranije pomenuto, ne postoji telo odgovorno za dizajniranje ili obezbeđivanje kvaliteta standarda zanimanja iznad nivoa 5 NOK-a. Metodologiju za izradu profesionalnih standarda na najvišim nivoima NOK-a razvio je projekat ALLED 1. Međutim, nema održivosti²⁸ zbog nedostatka institucionalnog vlasništva: nijedno regulatorno telo (NOK i AVO) nema ovlašćenja zasnovana na sekundarnom zakonodavstvu da bi se bavio standardima zanimanja iznad nivoa 5. Stoga, projekat može pružiti podršku izradi i konceptualnom dokumentu, zajedno sa zakonskim odredbama za institucionalno upravljanje izradom i osiguranjem kvaliteta standarda zanimanja na višim nivoima kvalifikacionog okvira. Brojne zemlje EU postavljaju standarde zanimanja iznad nivoa 5, poput Ujedinjenog Kraljevstva, Rumunije...
- **Izmene ili usvajanje novih zakona** kada je to potrebno, kao što su:
  - Izmena/dopuna Zakona o Visokom obrazovanju;
  - Izmena/dopuna Administrativnog uputstva br. 014 koje se tiče Agencije za Stručno obrazovanje i osposobljavanje i obrazovanje odraslih na Kosovu (AS00-00);
  - Usvajanje Administrativnog uputstva za funkcionisanje APO000.

28. Pravni okvir u širem smislu ne bi trebalo da pokriva samo zakonsku regulativu između učenika/studenata, MONT-a i preduzeća, već bi takođe trebalo da pokriva odgovornosti drugih relevantnih državnih organa kao što su Kancelarija premijera, Ministarstvo finansija, Privredna komora, itd., kada je reč o njihovoj ulozi u učenju zasnovanom na radu i podsticajima poput smanjenja poreza, osiguranja itd..

Tržište
rada

Poslovna
zajednica

Zapošljenost

Preduzetništvo

Potencijali

Kompetenca

Ekonomija

Rast

Budućnost

Digital

Food
process

Agriculture

PLANIRANJE I PAMETNO

Proizvodnja

Electricity
Supply

Energija

Processing

APO/CPO

Visoko
škولstvo

Obrazovanje
& Trening

POZIV NA
AKCIJU

POZIV NA
AKCIJU

**AKTIVNOST 2: IDENTIFIKACIJA I ANALIZA
POSTOJEĆIH NOSIOCA OBRAZOVANJA
I OSPOSOBLJAVANJA (UKLJUČUJUĆI I
NOSIOCE KOJE JE PODRŽAO ALLED 1) I
DEFINISANJE PREDIZBORNOG PROCESA U
VEZI SA IVO, STRUČNIH ŠKOLA I CPO.**

Identifikacija postojećih nosilaca obrazovanja i Osposobljavanja koje bi ALLED2 mogao podržati

Na osnovu rezultata analize potreba tržišta rada, glavni ekonomski sektori su sledeći: poljoprivreda, prerada hrane, proizvodnja i prerada, energija i snabdevanje električnom energijom. Aktivni pružaoci obrazovanja i obuke, uključujući SSŠ, IVO i CPO centre, identifikovani su prema sektorima, i biće će podržani od strane ALLED2.

U 17 opština aktivno je 17 stručnih škola koje pripadaju sektoru koji namerava da podrži projekat ALLED2 - "Proizvodnja i prerada – Mehatronika" (vidi tabelu 1).

Tabela 1. Lista aktivnih škola POO u okviru sektora koji podržava projekt ALLED 2 – Proizvodnja i prerada - Mehatronika"

Opština	Škola	Profili sektora ektori
Dečane	Tafil Kasumaj	Mehatronika
Đakovica	Nexhmedi Nixha	Operator proizvodnje
Glogovac	Fehmi Lladrovci	Mehatronika
Gnjilane	Mehmet Isai	Mehatronika Operator proizvodnje
Istog	Mithat Frashëri	Operator proizvodnje
Klina	Fehmi Agani	Operator proizvodnje
Mitrovica	Arkitekt Sinani	Operator proizvodnje
Lipjan	SHML Mikste	Mehanika mašinstva
Orahovac	Selajdin Mullaaba	Mehanika mašinstva
Priština	Priština	CNC
Prizren	11 Mars	Obrada metala
Drenica	Anton Ceta	Operator proizvodnje
Štimlje	Sh.M. Profesionale	Mehanika mašinstva
Suva reka	Skender Luarasi	Operator proizvodnje Mehanika mašinstva
Uroševac	Pjetwr Bogdani	Mehatronika Operator proizvodnje
Vitina	Jonuz Zejnullahu Lutfi Musiqi	Operator proizvodnje Operator proizvodnje
Vučitrn	Lutfi Musiqi	Mehatronika Operator proizvodnje

U 16 opština postoje 17 stručnih škola koje su aktivne u sektoru koje podržava projek-

tit ALLED2 - "Prerada hrane" (vidi tabelu 2).

Tabela 2. Lista stručnih škola koje su aktivne u sektoru koji podržava projekt ALLED 2 "Prerada hrane"

Opština	Škola	Profili sektora
Đakovica	Kadri Kusari	Prerada hrane
Glogovac	Fehmi Lladrovci	Prerada hrane
Gnjilane	Arberia	Prerada hrane
Kljlina	Fehmi Agani	Prerada hrane
Mitrovica	Arhitekt Sinani	Prerada hrane
Orahovac	Selajdin Mullaaba	Prerada hrane
Peć	Ali Hadri	Prerada hrane
Podujevo	Isa Boletini	Prerada hrane
Priština	Abdyl Frasheri	Prerada hrane
Prizren	Ymer Prizreni	Prerada hrane
Prizren	Anton Ceta	Prerada hrane
Suva reka	Skender Luarasi	Prerada hrane
Uroševac	Zenel Hajdini	Prerada hrane
Vitina	Jonuz Zejnullahu	Prerada hrane
Vushtrri	Bahri Haxha	Prerada hrane

U 14 opština postoje 14 škola POO koje su aktivne u sektoru koje podržava projekti ALLED2 - "Poljoprivreda" (vidi tabelu 3 3).

Tabela 3. Lista stručnih škola koje su aktivne u sektoru koji podržava projekt ALLED 2- "Poljoprivreda"

Opština	Škola	Profili sektora
Djakovica	Kadri Kusari	Hortikultura Veterina
Glogovac	Fehmi Lladrovci	Hortikultura
Gjilan	Arberia	Hortikultura Veterina Agrobiznis
Klina	Fehmi Agani	Hortikultura
Rahovec	Selajdin Mullaaba	Hortikultura
Peja	Ali Hadri	Hortikultura Veterina
Podujeva	Isa Boletini	Agrobiznis

Priština	Abdyl Frasheri	Hortikultura Veterina Agrobiznes
Prizren	Anton Ceta	Agrobiznes
Štimlje	Sh.M. Profesionale	Agrobiznes
Suva reka	Abdyl Ramaj	Agrobiznes Hortikultura
Uroševac	Zenel Hajdini	Hortikultura Veterina Agrobiznes
Vitina	Jonuz Zejnullahu	Hortikultura
Vučitrn	Bahri Haxha	Veterina Agrobiznes

U 19 opština postoje 20 stručnih škola koje su aktivne u sektoru koji će podržati projekt ALLED2 - "Energija i snabdevanje električnom energijom" (vidi tabelu 4).

Tabela 4. Lista stručnih škola koje su aktivne u sektoru koji podržava projekti ALLED 2 - "Energija i snabdevanje električnom energijom"

Opština	Škola	Profili sektora
Djakovica	Nexhmedin Nixha	Energetika Elektroinstalater
Glogovac	Fehmi Lladrovci	Elektroinstalater
Istok	Mithat Frashëri	Energetika Elektroinstalater
Kaçanik	Feriz Guri dhe Vëllezërit Çaka	Elektroinstalater
Klina	Fehmi Agani	Elektroinstalater
Kamenica	Andrea Durrsaku	Energetika
Mitrovica	Arkitekt Sinani	Energetika
Lipljane	Adem Gllavica	Elektroinstalater
Obilić	Ismail Dumoshi	Energetika
Peć	Shaban Spahija	Energetika Električne mašine Potrošna elektronika Elektroinstalater CNC

Podujevo	Fan S Noli	Energetika Elektroinstalater
Priština	Gjin Gazulli	Energetika Električne mašine Industrijska elektronika
Prizren	11 Marsi	Elektroinstalater Električne mašine
Drenica	Qendra e Kompetencës	Elektroinstalater Energija, klima i okolina
Štimlje	Sh.M. Profesionale	Energetika
Suva reka	Skender Luarasi	Elektroinstalater
	Skënder Luarasi	Potrošna elektronika Elektroinstalater
Uroševac	Pjetër Bogdani	Elektroinstalater Električne mašine
Vitina	Jonuz Zejnullahu	Energetika Industrijska elektronika Elektroinstalater
Vučitrn	Lutfi Musiqi	Energetika Elektroinstalater

Kada je reč o institucijama visokog obrazovanja - IVO, postoje 4 univerziteta (6 fakulteta) u 4 opštine koji su aktivne u svim sektorima koji su cilj projekta ALLED2 (vidi tabelu 5).

Tabela 5. Lista IVO koje su aktivne u svim sektorima koji su cilj projekta ALLED 2

Opština	IVO	Profili sektora
Priština	Prištinski Univerzitet Fakultet električnog inženjerstva sa kompjuterskim naukama	Energija i snabdevanje
	Fakultet mehaničkog inženjerstv	Proizvodnja i obrada/Mehatronika
	Fakultet za poljoprivredu i veterinu	Poljoprivreda/prerada hrane
Uroševac	niverzitet u Uroševcu Fakulteti inženjerstva i info.	Energija i snabdevanje Električnom energijom
Peć	Univerzitet u Peći Fakultet za Agrobiznis - departament za prehrambenu tehnologiju	Poljoprivreda/prerada hrane
Mitrovica	niverzitet u Mitrovici Fakultet za prehrambenu tehnologiju	Poljoprivreda/prerada hrane

U 7 opština postoje 7 CPO koje su aktivni u svim sektorima koji su cilj projekta ALLED2..

Tabela 6. Lista CPO-a koje su aktivne u sektorima koji su cilj projekta ALLED2.

Opština	Institucije	Profili sektora
Đakovica	CPO	Energija i snabdevanje električnom energijom Prerada hrane
Gnjilane	CPO	Proizvodnja
Mitrovica	CPO	Proizvodnja
Priština	CPO	Proizvodnja
Prizren	CPO	Mehatronika
Peć	CPO	Energija i snabdevanje električnom energijom Prerada hrane
Uroševac	CPO	Energija i snabdevanje električnom energijom Prerada hrane

Mapiranje postojećih kurikula i profesionalnih standarda kod nosioca obrazovanja i osposobljavanja

Sistem S00 na Kosovu čine formalni i neformalni oblici. Postoje pružaoci formalnih i neformalnih oblika stručnog obrazovanja, od višeg srednjeg obrazovanja do obrazovanja odraslih: pružaoci usluga su NVO, privatne i javne institucije²⁹. Trenutno, formalno obrazovanje i obrazovanje odraslih pružaju javne i privatne institucije: na osnovu zakona³⁰, po završetku formalnog obrazovanja i obrazovanja odraslih, učenici, studenti / kandidati mogu da uđu na tržište rada, više srednje obrazovanje i univerzitet ako polože maturu (diploma). Iako neformalnu obuku pružaju javne i privatne institucije, nakon završetka ovog nivoa, učenici, studenti / kandidati mogu da se uključe u proces zapošljavanja.

Formalno obrazovanje – SSO se odvija u stručnim školama (razred 10, 11 i 12) a kvalifikacije se moraju razvijati i u obliku modula u skladu sa NOK-om prema Zakonu br. 03 / L-060 o nacionalnim kvalifikacijama za stručno obrazovanje. Međutim, što se tiče ulaska na tržište rada, formalno obrazovanje je organizovano na dva nivoa S00-a:

- Prvi nivo profesionalnog obrazovanja, u trajanju od dve godine nastave (razredi 10, 11), priprema učenike za početni nivo zaposlenja u određenoj profesiji. Pruža sertifikat o stručnom usavršavanju zanatlija - nivo 3 NOK (polukvalifikovani radnik) i omogućava prelazak na drugi nivo profesionalnog obrazovanja.
- Drugi nivo, koji traje jednu školsku godinu (razred 12) nakon završetka prvog nivoa, priprema učenike za sticanje profesionalne kvalifikacije, omogućavajući im da se integrišu na tržište rada ili nastave studije na višim nivoima. Daje sertifikat o profesionalnoj kvalifikaciji na nivou kvalifikovanog radnika - nivo 4 NOK-a i omogućava prelazak na treći nivo stručnog obrazovanja (tehničko-menadžerski nivo) ili jednogodišnje kurseve koji omogućavaju prelazak na više i visoko obrazovanje.

Na Kosovu postoji 122 profila stručnog obrazovanja i osposobljavanja (S00) u 67 javnih stručnih škola (neke su mešovite škole - gimnazije i stručne škole) u 27 opština³¹. Ukupan broj učenika koji su pohađali profesionalne škole tokom školske 2018/19 godine je bio 42, 986 učenika što čini 53% , ukupnog broja učenika u višim srednjim školama (81.041)³².

29. Referenca Izveštaj KKO : KEK, AKK, Priština 2016

30. 30. Zakon br.. 04/L-138 - 2013 o Profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju i Zakon br.. 04/L-032 - 2011 o Preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu

31. Lista nosioca POO – izvor kabinet ministra MONT-a (vidi Aneks 1 1)

32. Ukupan broj učenika SSO-a bio je veći u podacima dobijenim od nosilaca SSO-a jer su obuhvaćeni učenici koji pohađaju nastavu u opštoj gimnaziji u mešovitim školama, od podataka o ukupnom broju srednjih škola čiji je izvor Kosovske agencije za statistiku.

Međutim, uprkos upisu učenika u stručne škole, te škole na Kosovu nisu na glasu, zbog lošeg imidža i slabe atraktivnosti za mlade. Nema nekog posebnog kriterijuma za upis, pa privlači učenike sa slabim uspehom ili učenike koji ne mogu da se upišu u neku drugu srednju školu, što znači da je stučno obrazovanje više opcija nego izbor učenika.

Stručne kole nude od 1 do 18 profila; od 20 učenika (škola "Nëna Terezë" u Mitrovici) do 1700 (škola "Fehmi Lladrovci" u Glogovcu).

Zastupljenost učenica u stručnim školama i dalje je niža od učenika sa 41% ili 17695 od ukupnog broja učenika - 42986 (vidi tabelu 7). Tačnije, podaci pokazuju da je uključivanje devojaka u stručne škole problem ne samo u pogledu upisa, već i nerazmerne zastupljenosti između određenih profila koji se nude u školama. Na primer, u jednoj školi u Dečanu, od 16 upisanih učenika na profil „Mehatronika“ samo je jedna učenica. Neupisivanje većeg broja učenica u stručne škole, može se objasniti nedostatkom prevoza, profesionalnim profilima u kojima dominiraju muškarci, stereotipi i predrasude ...

Stručne javne škole nude 122 stručna profila u 17 stručnih oblasti. 92 od 122 ponuđena profila nisu zasnovana na profesionalnim standardima, što znači da više od 77% ponuđenih stručnih profila nije zasnovano na potrebama tržišta rada (videti tabelu 8). Potencijalno, samo 8640 ili 20% učenika stručnog obrazovanja koristi 28 nacionalno odobrenih standarda zanimanja. Iako postoji 28 standarda zanimanja koje je odobrilo Savet za stručno obrazovanje i obrazovanje i obrazovanje odraslih (SPOO i OO), nisu svi programi stručnog obrazovanja ažurirani ili sastavljeni na osnovu postojećih standarda.

Tabela 7. Broj učenika koje pohađaju SS škole prema razredima i rodnoj strukturi za školsku 2018/2019 godinu.

Razred 10			Razred 11			Razred 13			Total br.
M	Ž	T	M	Ž	T	M	Ž	T	
9095	5597	14692	8236	6022	14258	8204	6076	14280	43249

Tabela 8. Lista SSS – profili bez profesionalnih standarda prema broju učenika

Nr.	Profili POO-a bez profesionalnih standarda	Br.uč Učenika
1	Administracija biznisa	289
2	Agrobiznis	616
3	Arhitektura	1031
4	Primenjene umetnosti	44
5	Finansijski asistent	430
6	Administrativni asistent	1014
7	Asistent za hotelijerstvo	218
8	Asistent za restorane	166
9	Pomoćnik za osiguranje	197
10	Asistent za hranu	103
11	Zubni asistent	145
12	Asistent babice	291
13	Asistent u pedijatri	511
14	Asistent bolničara	3268
15	Pravni Asistent	2310
16	Asistent za marketing	558
17	Asistent organizatora za manifestacije	66
18	Banka i osiguranje	531
19	Bankar	2176
20	Poljoprivreda	78
21	Kompjuteristika	187
22	Grafički dizajn	143
23	Dizajner za tekstil i odeću	455
24	Dizajner softvera	62
25	Industrijska elektronika	47
26	Potrošna elektronika	69
27	Energetika	633
28	Energija, klima i okolina	67
29	Farmaceut	1138
30	Poljoprivrednik	30
31	Finansijski aspekt	59

32	Fizioterapeut	458
33	Keramičar	26
34	Kuvar	46
35	Geodet	229
36	Geolog	181
37	Grafički dizajn	48
38	Grafika za medije	23
39	Grafičar	30
40	Grafička štampa	30
41	Hortikultura	463
42	Hotelske i turističke usluge	61
43	Bolničar	71
44	Informatika	2822
45	Železnički saobraćaj	90
46	Drumski saobraćaj	836
47	Konfekcija	452
48	Računovođa	2549
49	Laboratorijski tehničar za biologiju	206
50	Laboratorijski tehničar za hemiju	486
51	Laboratorijski tehničar za zdravstvo	505
52	Voće i povrće	52
53	Umetnička oblast (instrumenti)	112
54	Opšta oblast – Muzičar opšte muzike	782
55	Logistika i rad u magacinu	81
56	Električne mašine	139
57	Marketing	74
58	Zaštita bilja	72
59	Auto-mehaničar	201
60	Zidar i keramičar	76
61	Građevinar	413
62	Niskogradnja	204
63	Visokogradnja	101
64	Radnik za uvoz-izvoz	33

65	Operatori proizvodnje	838
66	Organizator društvenih događaja	29
67	Voćarstva i povrtarstvo	114
68	Metalac	171
69	Obrada drveta	104
70	Obrada metala	16
71	Prerada mesa	7
72	Preda voća i povrća	8
73	Proizvođači žitarica i odgajivač stoke	10
74	PTT	211
75	Popravka kancelarijske opreme	73
76	Administracija biznisa	98
77	Agrobiznis	166
78	Arhitektura	169
79	Primenjena umetnost	856
80	Finansijski asistent	71
81	Administrativni asistent	48
82	Asistent za hotelijerstvo	99
83	Asistent u restoranu	19
84	Pomoćnik za osiguranje	89
85	Asistent za hranu	208
86	Asistent u zubarstvu	1314
87	Asistent bolničara	49
88	Asistent bolničara u pedijatriji	33
89	Asistent bolničara	56
90	Pravni asistent	17
91	Asistent za marketing	116
92	Asistent organizatora događaja	137
	Ukupan broj učenika koji prate profile u školama koji nisu harmonizovani sa profesionalnim standardima	34011

Štaviše, većina ovih profila nije zasnovana na nacionalnim ili međunarodnim klasifikacijama zanimanja kao što su „Popravak kancelarijske opreme“ i „Usluge kancelarije i javne uprave“ ili imaju profile koji su sami po sebi sektori struke, kao što su „Arhitektura“ ili

„Agrobiznis“. Nekoliko profila ponuđenih u našoj zemlji u stručnim školama, poput „Farmaceut“ ili „Medicinska sestra“, pripada visokom obrazovanju, jer su to regulisane profesije i prema direktivi Evropske komisije 2005/36 EC potrebno je 10 godina obrazovanja da bi se postigao stručni nivo³³.

Kao rezultat, ovi podaci mogu ukazivati na razlike između veština stečenih u stručnim školama u odnosu na one potrebne na tržištu rada.

Uglavnom, razvoj profesionalnih standarda finansiraju donatori. Na primer, „Poboljšanje zapošljavanja mladih (EYE)“, program koji finansira Švajcarska kancelarija za saradnju na Kosovu, a sprovodi konzorcijum HELVETAS Sviss Intercooperation Kosovo i MDA - Associates Development Management, podržava MONT u razvoju 15 profesionalnih standarda za postojeće programe stručnog obrazovanja. Međutim, broj profesionalnih standarda koje je trebalo razviti za stručne škole i dalje je visok.

Na osnovu gore navedenih podataka, od suštinskog je značaja za kvalitet stručnog obrazovanja je da se razviju standardi zanimanja koji će uskladiti i ažurirati programe i profile stručnog obrazovanja koji se nude stručnom obrazovanju. Opremanje učenika neophodnim znanjem, veštinama i kompetencijama je neophodnost za izgradnju inkluzivnog obrazovnog sistema i za razvoj ljudskog kapitala. Ovo je preduslov za ekonomski razvoj i proces pridruživanja Kosova EU-u..

Identifikacija odabranih prioriternih profila za nove profesionalne standarde

Na osnovu podataka analize potreba tržišta rada, prioriterni ekonomski sektori koje treba podržati ALLED2 su: poljoprivreda, prerada hrane, proizvodnja i prerada, energija i snabdevanje električnom energijom. Stoga su potencijalni profili zanimanja po prioriternim ekonomskim sektorima identifikovani u Tabeli 9 (profili zanimanja rangirani su prema ISCO 08).

33. Na Kosovu, učenici prate devetogodišnju nastavu pre više srednje škole.

Tabela 9. Lista profesionalnih profila prema ISCO 08

Sektor	Kod ISCO	Naziv profesije ISCO
Proizvodnja/Poljoprivreda	214	Inženjerski profesionalci <ul style="list-style-type: none"> • 2141 Inženjeri industrije i proizvodnje • 2144 Inženjeri mehanike • 2149 Profesionisti inženjerstva koji nisu klasifikovani negde drugo
Proizvodnja	3115	Tehničar mašinskog inženjerstva
Proizvodnja/Mašinstvo	723	Mehaničar i serviser mašina <ul style="list-style-type: none"> • 7231 Mehaničari i serviser motornih vozila • 7233 Mehaničar i serviser poljoprivrednih i industrijskih mašina
Proizvodnja/Operateri mašina	81	Operateri fiksnih postrojenja i mašina <ul style="list-style-type: none"> • 811 Operateri rudarskih i prerađivačkih postrojenja • 812 Operateri postrojenja za preradu i doradu metala • 813 Operater postrojenja i mašina za hemijsku i grafičku proizvodnju • 814 Operateri mašina u proizvodnji gume, plastike i papira • 815 Operateri mašina u proizvodnji tekstila, vune i kože • 816 Operateri mašina u proizvodnji hrane i sličnih produkata • 817 Operater postrojenja za obradu vune i papira • 818 Operateri za fiksna postrojenja i mašine
Poljoprivreda	3142	Poljoprivredni tehničar
Poljoprivreda	324	Veterinarski tehničari i asistenti <ul style="list-style-type: none"> • 3240 Veterinarski tehničari i asistenti
Poljoprivreda	61	Poljoprivredni radnici tržišno orijentisani
	612	Stočar <ul style="list-style-type: none"> • 6121 Stočar i mlekar • 6122 Odgajivač peradi • 6123 Pčelar i proizvođač meda • 613 Mešoviti proizvođači useva i životinja • 6130 Proizvodnja mešanih kultura i stočarstvo
Prehrana hrane	751	Prerađivač hrane i slično <ul style="list-style-type: none"> • 7511 Kasapi, ribolovci i proizvođači gotove hrane • 7513 Proizvođač mlečnih proizvoda • 7514 Konzerviranje voća, povrća i slično • 7515 Degustator i kontrolor hrane i pića • 7516 Proizvođač duvana i duvanskih proizvoda
Energija i snabdevanje električnom energijom	215	Inženjeri elektro-tehnologije <ul style="list-style-type: none"> • 2151 Elektro-inženjeri • 2152 Inženjeri elektronike

Energija i snabdevanje električnom	3113	Tehničar energetike
Energija i snabdevanje električnom	3114	Tehničar elektronike
Energija i snabdevanje električnom	3131	Operateri energo-centrale ¹
Energija i snabdevanje električnom	741	Instalater i serviser elektro-aparata <ul style="list-style-type: none"> • 7411 Električari u građevinarstvu • 7412 Mehaničari i elektro-monteri • 7413 Elektro - instalateri
Energija i snabdevanje električnom	742	Instalateri i serviseri elektronike i telekomunikacije <ul style="list-style-type: none"> • 7421 Mehaničar i serviser elektronike • 7422 Instalater i serviser informatičke tehnologije
Proizvodnja/energije Snabdevanje el.energijom	821	Monter <ul style="list-style-type: none"> • 8211 Monter - mehaničar • 8212 Monter elektro opreme i elektroničke opreme

Navedeni profili zanimanja su važni za razvoj profesionalnih standarda, a samim tim i za razvoj kurikuluma u stručnim školama i studijskih programa visokog obrazovanja koji su u skladu sa potrebama tržišta rada.

Harmonizacija kurikuluma stručnog obrazovanja sa profesionalnim standardima u prioritetnim sektorima

Trenutno, većina profesionalnih profila u odabranom prioritetnom ekonomskom sektoru ALLED2 kako su navedeni u tabelama 1., 2., 3., 4., koji se nude u profesionalnim školama, nisu razvijeni na osnovu standarda zanimanja, pa nisu usklađeni sa potrebama tržišta rada. Izuzeci su nastavni programi iz „Mehatronike“ i „Prerade hrane“ koji su razvijeni u projektu ALLED1. Ishodi učenja ova dva profila usklađeni su sa profesionalnim funkcijama standarda zanimanja koje je na nacionalnom nivou odobrio SPOO. Profil „Električni instalater“ se trenutno revidira - razvija na osnovu stručnog standarda, međutim nemamo pristup verziji kurikuluma na kojem se radi.

Kriterijumi za izbor institucija profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja koje treba da podrži projekt ALLED2

Jedan od glavnih ciljeva za stručne škole je da opremi učenike potrebnim znanjem, veštinama i kompetencijama koje su relevantne za tržište rada. Da bi ispunile ovaj cilj, profesionalne škole treba da teže većoj internoj i spoljnoj efikasnosti u radu.

Stoga bi se procedure i postupak odabira škole trebali zasnivati na sledećim kriterijumima:

- Unutrašnja efikasnost škola:
  - Organizacija i upravljanje - posvećenost, volja i spremnost menadžmenta za projektne aktivnosti;
  - Osoblje i kadrovi - postojeći kapaciteti i spremnost nastavnog osoblja da razvija kapacitete u skladu sa tehničkim i didaktičkim trendovima;
  - Oprema prostora - solidna infrastruktura koja može da apsorbuje novu opremu;
  - Interno osiguranje kvaliteta - unutrašnji procesi i mehanizmi koji prate kvalitet nastave i učenja.
- Spoljna efikasnost škola
  - Inicirane su formalne veze i međusobne veze sa lokalnom industrijom;
  - Saradnja i umrežavanje sa drugim obrazovnim institucijama - spremnost za razmenu stručnosti / učenja sa drugim obrazovnim institucijama (direktni);
  - Saradnja sa zainteresovanim stranama - vidljivost programa za korisnike (roditelje, učenike, zajednicu);
  - Međunarodna saradnja - spremnost škola da prihvati međunarodnu podršku za mobilnosti učenika.
- Opštinska posvećenost i uključenost - spremnost opštinskih direkcija za obrazovanje da se posveti projektnim aktivnostima;-
- Geografska pokrivenost:
  - pripadaju opštinama koje nisu obuhvaćene projektom ALLED1 i / ili drugim projektima;
  - Opštine pogođene fenomenom odliva mozгова;
  - Opštine koje su ekonomski nerazvijene;
- Podrška donatora - uključujući škole koje nisu primile / ne primaju donatorsku podršku.

Kapaciteti nosioca obrazovanja i osposobljavanja u odnosu na potražnju na tržištu rada i za saradnju sa poslovnom zajednicom

Cilj ove studije je da pruži obrazloženje i impute projektu ALLED2, kako bi njegova primena bila efikasna i delotvorna u dugoročnoj perspektivi za razvoj stručnog obrazovanja na Kosovu.

Specifični ciljevi ove studije obuhvataju:

- Proceniti kapacitet nosilaca profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja u odnosu na potražnju na tržištu rada i za saradnju sa poslovnom zajednicom i
- Procena menadžerijalnih i kapaciteta nastavnika kao nosilaca profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja, i trenutni resursi i uslovi za nastavu i profesionalnu praksu, i opremu prema zahtevima biznisa;

Na početku zadatka razvijena je metodologija za vrednovanja nosioca stručnog obrazovanja, koja je ispitivala sledeće dimenzije izvedene iz niza procena stručnog obrazovanja: interna efikasnost i efikasnost eksternog rada, gde je svaka dimenzija opisana nizom ključnih faktora. Instrumenti istraživanja, stvoreni su da prikupe potrebne informacije kako bi se omogućila procena ključnih faktora koji pokrivaju kvalitativne aspekte.

Uzorak je preuzet sa postojeće liste nosilaca stručnog obrazovanja koji su aktivni u prioritetnim sektorima privrede koje podržava ALLED2. Tokom ovog procesa identifikacije, uzet je u obzir geografski položaj ovih institucija kako bi bilo sveobuhvatnije prisustvo u svim regionima.

Kao rezultat, sledeće srednje stručne škole, centri za profesionalno osposobljavanje i visoko obrazovanje su izabrani kao uzorak:

1. Škole za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje (POO) su:
  - 1.1. Srednja škola za Agrobiznis - "Abdyl Frashëri", Priština
  - 1.2. Srednje-tehnička škola - "Nexhmedin Nixha", Đakovica
  - 1.3. Srednje-tehnička škola - "Pjetër Bogdani", Uroševacj
  - 1.4. Srednje-tehnička škola - "Mehmet Isai", Gnjilanen
  - 1.5. Srednje-tehnička škola - "Shtjefen Gjeqovi", Priština
  - 1.6. Srednje-tehnička škola - "Shaban Spahija", Peć
2. Centri za profesionalno osposobljavanje (CPO):
  - 1.7. Centar za profesionalno osposobljavanje, Đakovica
  - 1.8. Centar za profesionalno osposobljavanje, Peć
3. Visoko obrazovanje - Departament za Mehatroniku, Teknčki Fakultet.³⁴

34. *Beleška: Uprkos insistiranju i organizovanju razgovora sa ovom institucijom (Odeljenje za mehatroniku),*

Pitanja su pripremljena uzimajući u obzir tri glavna aspekta koja su naglašena / zahtevana u projektnom zadatku:

Prva grupa pitanja pripremljena je za „procenu saradnje između nosilaca profesionalnog obrazovanja i poslovne zajednice“. Ukupno je bilo 5 pitanja sa nekoliko potpitanja.

Druga grupa fokusirala se na „procenu menadžerijalnih i kapaciteta nastavnika (broj obučenih i kvalifikovanih nastavnika) nosioca obrazovanja i stručnog osposobljavanja i trenutni uslovi/ resursi za praksu i učenje (uključujući sve vrste obuke u preduzećima) u skladu sa poslovnim zahtevima “. *Druga grupa* pitanja sastojala se od pitanja za školsko osoblje kao što su „direktor“ i zamenik direktora “(ukupno 9 pitanja), dok se druga grupa pitanja odnosila na procenu kapaciteta nastavnog osoblja (ukupno 11 pitanja).

Treća grupa pitanja odnosila se na „trenutne uslove u nastavnim resursima i opremi“ i imala je ukupno 15 pitanja.

Rezultati studije u vezi sa „evaluacijom saradnje između nosilaca profesionalnog obrazovanja i osposobljavanj“ su sledeći:

- Postoji saradnja sa poslovnom zajednicom i postoje Memorandumi o razumevanju koji su potpisali stručne škole i CPO centri sa lokalnim kompanijama (poslovnom zajednicom). Međutim, primena takve saradnje, nakon potpisivanja memoranduma, varira od institucije do institucije, što podrazumeva potrebu za adekvatnijom primenom.
- Sistem upravljanja (kako na centralnom, tako i na lokalnom nivou) treba da omogući dovoljnu fleksibilnost za prilagođavanje poslovne saradnje sa stručnim školama / CPO u pogledu specifičnih potreba preduzeća.
- Kvalitet i atraktivnost stručnih škola povezani su sa njihovom saradnjom i biznisom. Pored toga, saradnja između kompanija i stručnih škola je ključna komponenta za osiguravanje kvaliteta;
- Prema rukovodstvu škole, većina kurikuluma je u skladu sa potrebama tržišta rada, tako da je došlo do delimičnog uključivanja socijalnih partnera. Obično nisu upućeni da se kurikulumi moraju zasnivati na standardima profesije. To znači uključivanje poslodavca u izradi nastavnih planova i programa . Škole izjavljuju / tvrde da je MONT direktno odgovoran za izradu kurikula i njihovo usklađivanje sa potrebama tržišta ³⁵.

---

razgovori sa nadležnim osobljem bili su nemoćni .

35. Ovi kurikuli so uglavnom izrađeni uz podršku donatora

- Lokalne kompanije (preduzeća) nemaju odgovarajuće programe/šeme stažiranja, u skladu sa zahtevima profesionalne prakse, koje se navode u kurikulumima stručnih škola i CPO centara. Prema školama, lokalna preduzeća su mikro ili mala, što im otežava organizovanje i realizaciju prakse. To znači da postoji vrsta ad-hoc saradnje i godišnjeg sporazuma između škola i preduzeća. Takođe je važno napomenuti da preduzeća nisu uvek spremna da organizuju praksu zbog nedostatka iskustva u saradnji između škole i poslovnog sektora.
- Generalno, postoje proaktivne inicijative škola u identifikovanju preduzeća za sprovođenje profesionalne prakse učenika - direktna komunikacija sa lokalnim kompanijama. Međutim, neće uvek kompanija biti spremna da prime učenike na profesionalnu praksu.
- Promocija obrazovnih profila putem koordinatora za saradnju sa lokalnim preduzećima odvija se za većinu školskih profila; oni posećuju učenike 9. razreda nižih srednjih škola. Potrebno je učiniti više u saradnji sa preduzećima u pogledu promocije školskih aktivnosti i školskih kvalifikacija.

Rezultati studije u vezi sa „procenom kapaciteta menadžmenta i nastavnika“ su sledeći:

- Generalno, direktor i zamenik direktora POO škola imaju univerzitetsku kvalifikaciju (npr. Građevinski inženjer; mašinski inženjer; arhitektonski inženjer; inženjer elektrotehnike; inženjer agrobiznisa, itd.). U slučaju centara za stručno osposobljavanje, osobe odgovorne za ove institucije imaju diplomu iz: prava, ekonomije itd.
- U većini slučajeva direktori i zamenici direktora, imaju različite godine radnog iskustva (od 5 do 14 godina radnog iskustva)..
- Direktori i zamenik direktora pohađaju redovnu tekuću obuku za upravljanje koju organizuju MONT, MRSZ i drugi donatori
- Proces izbora direktora i zamenika direktora treba da bude ujednačen. Trenutno postoje tri različite pravne osnove koji se koriste za izbor direktora i zamenika direktora (Zakon o opštinskom obrazovanju, Zakon o lokalnoj samoupravi i Zakon o javnim službenicima). Isto važi i za zapošljavanje novih nastavnika;
- SS škole, uglavnom, imaju koordinatora za osiguranje kvaliteta i koordinatora za saradnju sa poslovnom zajednicom i savetnika za karijeru. Ovo se razlikuje od škole do škole; takođe, koordinatori osiguranja kvaliteta 50% svog radnog vremena posvećuju aktivnostima vezanim za osiguranje kvaliteta. U nekim slučajevima su zaposleni na puno radno vreme kao nastavnici i kao nominalni koordinatori za osiguranje kvaliteta;

- U SS školama, u nekim slučajevima imaju ad-hoc saradnju između njih i centara za stručno obrazovanje kroz zajedničke radionice i aktivnosti obuke koje organizuju donatori. Nismo videli dokaze o strukturiranoj saradnji među njima;
- Sa stanovišta rukovodstva škola, glavni izazov za kvalitetno razvijanje nastavnog procesa i profesionalne prakse je postojanje odgovarajuće opreme, sredstava i kabinetske opreme;
- Preporučuje se početak pripreme materijala za učenje u saradnji sa poslovnom zajednicom gde bi se uključili moduli profesionalne prakse;
- Ravnopravnost polova predstavljena je različitim brojevima (na primer, škola za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje „Shtjefen Gjecovi“ u Prištini ima sledeće podatke koji se odnose na rodnu ravnopravnost: škola ima 37 nastavnika; 58% žena i 42% muškaraca, od čega 13 za opšte predmete i 24 za profesionalne predmete, uključujući profesionalnu praksu; stručna škola „Nexhmedin Nixha“ u Đakovici ima sledeće podatke koji se odnose na rodnu ravnopravnost: ukupno škola ima 53 nastavnika; 60 žena i 40 muškaraca, od toga 22 za opšte predmete i 31 za stručne predmete, uključujući profesionalnu praksu ; CPO Peć ima ukupno 10 trenera, 50% žena i 50% muškaraca i svi predaju profesionalnu praksu;
- Generalno, nastavnici imaju univerzitetske profesionalne kvalifikacije;
- Nastavnici su redovno uključeni u sastavljanje nastavnih godišnjih planova, mesečnih i nedeljnih planova, dnevnih plan i nastavnog materijala);
- Jedan od glavnih izazova u razvojnim kapacitetima nastavnika je nedostatak „kontinuiranog usavršavanja u praktičnim i profesionalnim modulima“; Zbog toga se preporučuje da se prvo uvede kontinuirano usavršavanje iz praktičnih profesionalnih modula i da se nastavnici uključe u pohađanje ovih programa. Školsko rukovodstvo više brine nedostatak profesionalnih veština nastavnika nego metodoloških kompetencija. Neki od njih navode da su donatori više puta organizovali obuku nastavnika iz metodologije i didaktike. Njihova zabrinutost se odnosi na ponavljanja iste vrste obuke od strane različitih donatora ili inicijativa koje predvodi MONT. To treba izbeći.

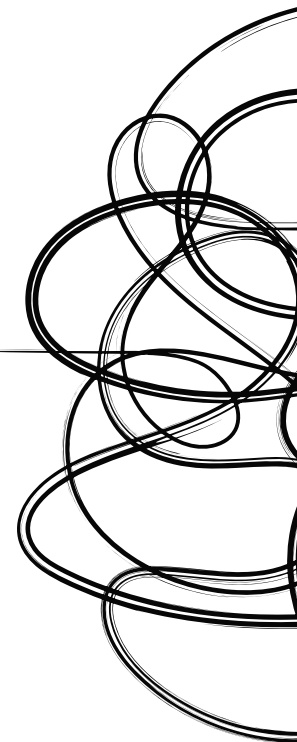
Rezultati studije u vezi sa „trenutnim uslovima u praktičnim resursima za podučavanje / učenje“ su sledeći:

- SS škole i CPO centri uglavnom imaju kabinete i radionice za određeni broj fakultativnih obrazovnih profila (na primer, škola za poljoprivredu „Abdyl Frasheri“ u Prištini ima kabinete za hemiju, fiziku i biologiju; firme za vežbanje; kabinet za

prehrambenu tehnologiju; poseduju voćnjak i staklenik). Nedostaje kabinet za veterinu. Još jedan odličan primer je škola za stručno obrazovanje „Shtjefan Gjecovi“ u Prištini. Ova škola ima sledeće kabinete: Mašine sa računarom (CNC mašina); obrada metala; Monter grejača i klima uređaja; Instalater vodovoda i kanalizacije, zavarivanje, konfekcija, krojenje i delimično za drumski saobraćaj. Radionice su uglavnom opremljene tehnologijom. Pored toga, dva CPO-a su dobro opremljena tehnologijom u svojim radionicama. Na osnovu ovog poslednjeg primera, preporučuje se da i druge radionice budu opremljene tehnologijom. Naši nalazi pokazuju da se radionice ne koriste u potpunosti, a u nekim slučajevima se redovno ne snabdevaju sirovinama potrebnim za praktičnu obuku. Posebno se stručne škole žale da im ODO ne isporučuje sirovine u skladu sa njihovim potrebama. I u slučaju kada se isporučuje snabdevanje, ono obično je delimično i sa kašnjenjem do šest meseci;

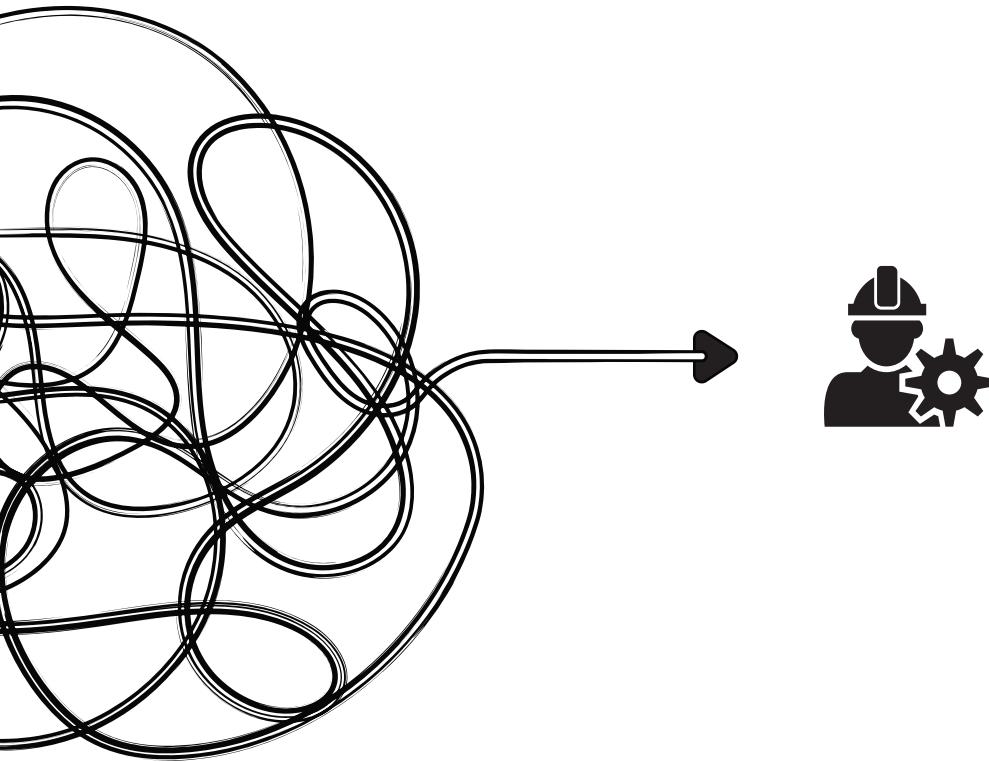
- Tehničku opremu za praktični proces nastave / učenja obezbedili su: ALLED (I); GIZ, Svetska banka, Sviss Contact, LUX Development;
- Tehnička oprema je stara, umereno stara i nova ili moderna. Radionice se koriste od strane učenika koji racionalno uvežbavaju praktično učenje;
- Broj učenika u odnosu na radne stanice tokom profesionalne prakse je otprilike sledećih kvota ili proporcija: 1: 3, odnosno 1: 4 (3 ili 4 učenika na radnoj stanici istovremeno);
- Poštuju se pravila o zdravlju i bezbednosti na radu, dok nedostatak zdravstvenog osiguranja ostaje izazov. Zbog toga se preporučuje da stručne škole i CPO ili donatori, učenicima omoguće zdravstveno osiguranje.
- Programi prakse u kompaniji nude se za određene module profesionalne prakse, u principu za obrazovne profile i to: tekstil; mašine, elektro instalacije, građevinarstvo, auto-mehaničar, hidrocentrala, centralno grejanje, stolarija, itd; .
- Da bi se poboljšala nastava i praktično učenje, preporučuje se obezbeđivanje radnog materijala, organizovanje i kontinuirano održavanje profesionalne prakse radi osposobljavanja učenika da koriste osetljivu profesionalnu opremu.

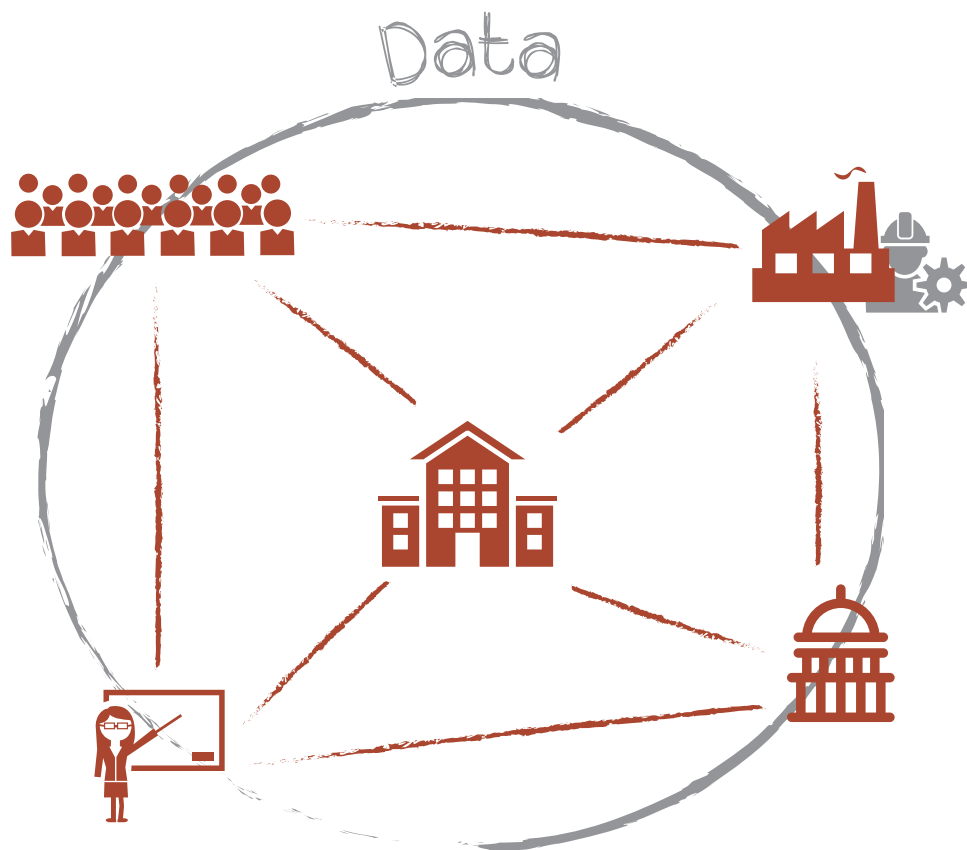

Sve u svemu, nalazi studije ukazuju na niz nedostataka u sistemu obrazovanja i osposobljavanja na Kosovu, na koje ukazujemo:

- Sistem je fragmentiran i bez jasne orijentacije prema lokalnim potrebama tržišta;
- Administrativna struktura je vrlo složena; odgovornosti su raspoređene na nekoliko vladinih institucija na centralnom i lokalnom nivou. Škole su zbunjene zavisnošću njihovog administrativnog „lanca“, tj. MONT obično upravlja razvojem kurikulu-ma, osiguranjem kvaliteta, nastavnim sredstvima, dok opštine regrutuju osoblje i odlučuju o profesionalnim profilima koji će se održavati u školama. ODO primenjuju neke administrativne odredbe koje se odnose na gimnazije i stručne škole, iako postoje različite administrativne odredbe koje regulišu istu temu, posebno za stručne škole. Primer je administrativno uputstvo u vezi sa koordinatorima za osiguranje kvaliteta koje se razlikuje za gimnazije škole i za stručne škole (stručne škole reguliše NAK);

- SS škole i CPO imaju ograničen stepen autonomije kada je reč o upravljanju sredstvima i ljudskim resursima, i oni su veoma centralizovani;
- Podaci i povratne informacije o tome kako su obrazovanje ili osposobljavanje doprineli razvoju veština učenika ili polaznika su retki i slabo dokumentovani. Opšta je percepcija da je kvalitet obrazovanja i osposobljavanja nizak, stoga učenici i roditelji ne smatraju da je stručno obrazovanje najbolji obrazovni put koji treba slediti;
- Uloga socijalnog dijaloga je slaba. Nivo saradnje je takođe nizak, kada je reč o o mogućnostima da se učenicima ili pripravnicima omogući održavanje prakse u privatnim preduzećima;
- Pružanje stručnog obrazovanja nije koordinisano i ne postoji saradnja između profesionalnih škola i CPO-a. To negativno utiče i na efikasno finansiranje i na kvalitet stručnog obrazovanja;
- Stručni sektor je, apsolutno, nedovoljno finansiran. Većinu finansijske pomoći obezbedili su donatori.

Na osnovu gore navedenih činjenica, ispostavlja se da su sledeće preporuke prioritete:

- Sistem upravljanja treba da uspostavi jedan sistem koji ima dovoljnu fleksibilnost za prilagođavanje poslovne saradnje /SSŠ/ CPO sa specifičnim potrebama preduzeća (preduzeća), a saradnja između SSŠ i CPO centara sa lokalnim kompanijama (preduzećima) treba da se ojača. Ova saradnja se može razviti korišćenjem trenutne pravne infrastrukture ili uvođenjem novih inicijativa zasnovanih na dokazanim standardima. SSŠ škole treba da jačaju međusobnu saradnju ali i saradnju i sa CPO-ima i kompanijama (preduzećima u zajednici) u okviru programa stažiranja; Uvek se preporučuje da se ova saradnja formalno ozvaniči uspostavljanjem redovne komunikacije i međusobne razmene naučenih lekcija i uočenih nedostataka tokom njihovih zajedničkih aktivnosti. Saradnja škola sa preduzećima treba da se tretira kao strateški cilj i na strukturirani način, kombinovanjem različitih pristupa kao što su VBL- učenje na radnom mestu, stažiranje i učenje uz praksu;
- Veoma je važno da se uvede neka vrsta redovnog vrednovanja i praćenja rada uče-

nika i da poslodavac odgovori na potrebe profesionalnog razvoja učenika. Kao rezultat njihove saradnje, stručne škole treba da kreiraju pakete za učenje u saradnji sa poslovnom zajednicom kako bi poboljšale profesionalnu praksu učenika. To bi dovelo do trajnih i redovnih povratnih informacija školama o tome kako se bolje baviti izazovima poboljšanja strukturirane saradnje sa preduzećima. Najbolja promocija obrazovnih profila i kvalifikacija vrši se kroz direktnu saradnju i komunikaciju sa preduzećima;

- Podaci i povratne informacije o tome kako su obrazovanje ili osposobljavanje doprineli razvoju veština učenika ili polaznika su retki i slabo dokumentovani. Opšta je percepcija da je kvalitet obrazovanja i osposobljavanja nizak, stoga učenici i roditelji ne smatraju da je stručno obrazovanje najbolji obrazovni put koji treba slediti. Druga važna komponenta obrazovanja u pogledu kvaliteta nastave i učenja je nedostatak nadzora i inspekcije od strane obrazovnih vlasti. Važno je ojačati mehanizme kontrole osiguranja kvaliteta unutar i izvan škola. Preporučujemo da započne pilot proces akreditacije i validacije profesionalnih škola, počev od najspremnijih profila koje nude škole. To ne znači žurbu kroz proces akreditacije, već kao proces učenja za profesionalne škole i podizanje svesti o koracima i aktivnostima koje škole moraju preduzeti u pravcu osiguranja kvaliteta. Strune škole će učiti iz procesa i identifikovati nedostatke u osiguranju kvaliteta i sigurno će razviti kvalitetnije planove, uključujući identifikovanje potreba za razvojem osoblja.
- Proces izbora direktora i zamenika direktora i zapošljavanja novih nastavnika treba da bude ujednačen - samo jedan pravni osnov treba da postoji i da se primenjuje. Procedure regrutovanja reguliše MONT i sve opštine ih moraju poštovati. Najbolji način za rešavanje ovog pitanja je izgradnja kapaciteta ODO-a i ljudskih resursa opštinskih kancelarija za zakonske i administrativne odredbe za zapošljavanje školskog osoblja i rukovodstva. Da bi se obezbedilo sprovođenje zakonskih odredbi za regrutovanje školskog osoblja, MONT treba da ojača kapacitete prosvetne inspekcije i sprovodi česte aktivnosti praćenja;
- SS škole treba da i dalje budu opremljene odgovarajućom opremom, u skladu sa zahtevima kurikuluma i potrebama tržišta rada, u skladu sa tehnološkim trendovima. Pre ovoga, od posebne je važnosti da se profili stručnog obrazovanja pregledaju i usklade sa trenutnim zahtevima tržišta rada i ekonomskim potencijalom opština u kojima posluju. To može imati pozitivan uticaj na povećanje broja učenika u SS školama, bez isključivanja različitih podsticajnih mera;
- Da bi se olakšao praktični proces učenja i izbegli potencijalni rizici po zdravlje i bezbednost, SS škole i CPO centri treba da obezbede učenicima zdravstveno osiguranje.

Aneks 1: Lista dokumenata/izveštaja:

- Kosovska agencija za statistiku (2019) Anketa o radnoj snazi: <http://ask.rks.gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/labor-force-survey-in-kosovo-q1-2019>
- Usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada (Kosovo), finansiran od strane EU i ADA (2016) Metodologija za razvoj profila sektora. Kosovo.Link: <http://www.alledkosovo.com/publications/alled-2016/Methodology-manual.pdf>
- Skupština Kosova (2013) Zakon br. 04 / L-143 - 2013 o Obrazovanju i osposobljavanju odraslih u Republici Kosovo Priština: Službeni list Republike Kosovo. Može se naći na: <https://masht.rks.gov.net/uploads/2015/06/ligji-per-arsimin-dhe-af-tesimin-per-te-rritur-ne-republiken-e-kosoves-2013-eng.pdf>
- Skupština Kosova (2013) Zakon br. 04/L-138 o Profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju. Priština: Službeni list Republike Kosova. Može se naći na : <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Law%20for%20vocational%20education%20and%20training.pdf>
- Skupština Kosova (2008) Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama u Republici Kosova. Službeni list Republike Kosova. Može se naći na: <https://masht.rks.gov.net/uploads/2015/06/09-2008-03-l068-en.pdf>
- Skupština Kosova (2011) Zakon br. 03/L-037 o visokom školstvu u Republici Kosova. Priština: Službeni list Republike Kosova. Može se naći na: [http://www.akreditimi-ks.org/docs/LawRegulation/Law%20on%20Higher%20Education%20in%20Kosovo%20\(No.%2004%20L-037\).pdf](http://www.akreditimi-ks.org/docs/LawRegulation/Law%20on%20Higher%20Education%20in%20Kosovo%20(No.%2004%20L-037).pdf)
- Skupština Kosova (2008) Zakon br..03 / L-040 o Lokalnoj samoupravi. Priština: Službeni list Republike Kosova. Može se naći: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_en.pdf
- Skupština Kosova (2011) Zakon br. 04 / L-032 o Preduniverzitetom obrazovanju u Republici Kosovo. Priština: Službeni list Republike Kosova. Može se naći: <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Law%20on%20preuniversity%20education.pdf>
- Skupština Kosova (2016) Zakon br. 05/L-018 o Državnom maturskom ispitu. Priština: Službeni list Republike Kosova. Može se naći: http://www.pppkosova.org/repository/docs/35.%20LAW_NO_05_L-018_ON_STATE_MATURA_EXAM.pdf
- Kabinet MONT-a (2019) Lista SSŠ škola u Republici Kosovao. Priština. (vidi aneks 1)
- Savet EU (2015) Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Kosova Brisel.

- Može se naći na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/stabilisation_and_association_agreement_eng_0.pdf
- Evropska komisija, Radni dokument osoblja Komisije; Izveštaj za 2019 za Kosovo. Brisel. Može se naći na: https://ec.europa.eu/neighbourhood_enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf
  - Evropska fondacija za osposobljavanje (2018) Strateški dokument 2017- 20 (pregledan 2018). Torino, Može se naći na: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/5F22DA270082E83FC1258220003857C6_CSP%202017-2020%20Kosovo_Updates%202018.pdf
  - Evropska fondacija za osposobljavanje (2017) Profili zemlje - Partner u Upravljanju POO. Torino (ETF) 2017
  - Vlada Kosova: Kancelarija premijera (2016), Nacionalna strategija za razvoj (NSR) 2016-2021. Priština. Može se naći na: http://www.kryeministri.ks.net/repository/docs/National_Development_Strategy_2016-2021_ENG.pdf
  - Vlada Kosova (2019). Programi ekonomske reforme 2019-2021. Priština. Može se naći na: <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/4FC9C8D0-8ADF-4DD1-97B8-BB2DD36150C3.pdf>
  - Vlada Kosova (2011) Pravilnik br.. 02/2011 o Administrativnim odgovornostima Kancelarije premijera i ministarstava, kao zakonodavstvo koje je na snazi. Priština
  - Vlada Kosova (2016) Dijalogu EU na visokom nivou o glavnim prioritetima Evropskih reformi (ARE) Priština. Može se naći na: https://www.mei-ks.net/repository/docs/era_final.pdf
  - MONT (2016) Strateški plan za obrazovanje, 2017-2022 Priština. Može se naći na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-kesp-2017-2021-1.pdf>
  - Nacionalni autoritet za kvalifikacije (2016) Referenca NOK Kosova. Priština. Može se naći na: https://akkks.rks-gov.net/uploads/kosovo_eqf_referencing_report_2016.pdf
  - Svetska banka na Kosovu (2018). Može se naći na: <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/overview#3>

Aneks 2: Lista intervjuisanih

- Vladine institucije
  - Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
- Škole za profesionalno obrazovanje i osposobljavanje (SSŠ):
  - Srednja škola za Agrobiznis - "Abdyl Frashëri", Priština
  - Srednje-tehnička škola - "Nexhmedin Nixha", Đakovica
  - Srednje-tehnička škola - "Pjeter Bogdani", Uroševac
  - Srednje-tehnička škola - "Mehmet Isai", Gnjilane
  - Srednje-tehnička škola - "Shtjefen Gjeqovi", Priština
  - Srednje-tehnička škola - "Shaban Spahija", Peć
- Centri za profesionalno osposobljavanje (CPO):
  - Centar za profesionalno osposobljavanje, Đakovica
  - Centar za profesionalno osposobljavanje, Peć

(Footnotes)

1. *Profesionalni standard za ovaj profesionalni profil trenutno se razvija u okviru EYE projekta*

Postojeće stanje u profesionalnom obrazovanju i osposobljavanju

BUDUČNOST
ŠKOLAMA
DANAS

ISBN 9789951899000

9 789951 899000